

Дванадцять стільців (скорочено)

Ільф і Петров

Ільф і Петров

Дванадцять стільців

Присвячується Валентину Петровичу Катаєву

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЧАСТИНА ПЕРША

Старгородський лев

РОЗДІЛ I

БЕЗЕНЧУК І "НІМФИ"

В одному повітовому місті жив Іполит Матвійович Вороб'янінов, чоловік років 55-ти. Він працював у загсі (відав столом реєстрації смертей та шлюбів). Щоранку Іполит Матвійович йшов на роботу вулицею Губернського і бачив численні похоронні бюро, хоч клієнтури було небагато, бо у спокійному місті люди умирали коли-не-коли.

У п'ятницю 15 квітня 1927 року Іполит Матвійович, як завжди, прокинувся о пів на восьму і одразу почав збиратися на роботу. Він просунув ніс у старомодне пенсне із золотою дужкою, почав вдягатися у довоєнні штани, жилет, короткі м'які чоботи з вузькими квадратними носами. Теща чоловіка – Клавдія Іванівна, пожалілася, що їй снівся поганий сон. Вона боялася, щоб не сталося щось погане. Іполит Матвійович був вдівцем. "Нічого не буде, маман", — сказав він. Чоловік не любив своєї тещі. Вона була надміру скупа, мала грубий голос і часто бачила погані сни.

Дорогою на роботу Іполит зустрів трунаря Безенчука, а потім – трьох власників похоронного бюро "Німфа". Усіх майстрів цікавило здоров'я Іполитової тещі. На роботі до Іполита Матвійовича прийшла лиш одна пара, яка оформила шлюб. Решта робочого дня пливла спокійно. Службовий день кінчався. Іполит Матвійович поскладав справи, сховав у шухляду повстяну подушечку, яку ставив на свій стілець, щоб не потерти штани, і збирався був піти геть. Та чомусь прийшов майстер Безенчук, який став вихвалити свій товар.

Іполит Матвійович нічого не розумів і пішов геть. Безенчук пішов слідом, а потім чоловіками рушили ще й три власники "Німфи". Розгніваний приставанням майстрів, Іполит Матвійович швидко зайшов додому. Назустріч йому з кімнати вийшов червоний як жар панотець Федір і помчав до виходу, а Іполита стріла сусідка – агрономша Кузнецова. Вона зашепотіла, що Клавдія Іванівна мала жахливий серцевий напад. Іполит відразу рушив до тещиної кімнати.

РОЗДІЛ II

СМЕРТЬ МАДАМ ПЕТУХОВОЇ

Клавдія Іванівна лежала на спині, підклавши одну руку під голову. Її обличчя було урочисте, але на ньому не було жодного виразу. Очі дивились у стелю. Агрономша зайшла, попросила не турбувати стару і сходити до аптеки. Іполит Матвійович у всьому скорився мадам Кузнецовій.

До аптеки бігти було далеко. Затиснувши в кулаці рецепт, Іполит Матвійович покvapно вийшов на вулицю. Було вже темно. Городяни обговорювали на вулиці новину про тещу Іполита. "Помре стара. Недарма Безенчук по місту сам не свій бігає", — говорили люди.

Теща справді помирала. Іполит Матвійович, утомившись уже хвилюватись, ходив по кімнаті. А коли вийшов на ганок, побачив Безенчука і наказав робити труну, тільки без усіляких китиць і газетів. А згодом Іполит зайшов до тещі. Вона почала говорити про гарнітур в Старгороді. Іполит згадав канапу, 12 стільців і круглий столик на шести ніжках. Меблі були чудові, гамбсівські. Клавдія Іванівна сказала, що у сидінні одного з стільців зашила свої діаманти, бо боялася, щоб їх не відібрали під час обшуку. Та вона не встигла витягти їх, коли вони тікали зі Старгорода. Діамантів у стільці було на сімдесят тисяч. Клавдія Петухова померла, а очманілий Вороб'янінов забрів у міський сад.

Поки небіжчицю готували до похорону, Іполит Матвійович бродив по саду. У його голові коїлося чортзна-що. Мріючи про розкішне життя, Іполит Матвійович раптом спіткнувся об Безенчука. Майстер спав, лежачи в кожусі поперек садової доріжки. "Померла Клавдія Іванівна", — повідомив замовник. Безенчук уточнив, що вона упокоїлась, бо була маленька й дебели, а котра, приміром, крупніша й худіша, — та, вважається, богу душу віддає... Згадавши про діаманти, Іполит Матвійович наказав майстру робити труну газетову і з китицями.

РОЗДІЛ III

"ЗЕРЦАЛО ГРІШНОГО"

Висповідавши Клавдію Іванівну перед смертю, панотець Федір Востриков вийшов з дому Вороб'янінова в повному ажіотажі. Він побіг додому, і його мало не збила машина.

Матушка Катерина Олександрівна була здивована поведінкою чоловіка. Він зачинився у спальні і почав наспівувати "Достойно єсть". Матушка боязко зашепотіла: "Нове щось затіяв". Востриков мріяв про власний свічковий завод, тому часто вигадував всілякі проекти, здійснення яких мало дати йому основний і оборотний капітали для купівлі давно облюбованого в Самарі заводика.

Спершу він варив мармурове пральне мило, але воно не милилося, тож продажу не було. Потім задумав розводити кролів. Городяни не купували у Вострикова жодного кролика. Кролів намножилося дуже багато, тому панотець Федір вирішив готувати домашні обіди з кролятини. Нова витівка мала величезний успіх. Першого ж дня прийшло сім чоловік. Всім їм обід дуже сподобався. Та наступного дня з кооперативу "Плуг і молот" викинули бочку гнилої капусти у вигрібну яму. Двір панотця межував з

кооперативом, тому кролики збіглись до ями, наїлись капусти і почали гинути. Приголомшений панотець Федір притих на цілі два місяці і звеселився духом тільки тепер, повернувши з дому Вороб'янінова.

Панотець взяв ножиці і почав стригти бороду і вуса. Матушка не знала, що й думати. Чоловік заявив, що цього ж вечора має виїхати в справі, і звелів дружині позичити у брата-пекаря пальто і картуз. Поки жінки не було, панотець Федір витяг з-під ліжка скриньку і звідти дістав гроші. Було 20 золотих десятків – все, що залишилося від його комерційних авантур. З комода він витяг 50 карбованців і з них 20 залишив на господарство.

РОЗДІЛ IV

МУЗА ДАЛЕКИХ МАНДРІВ

За годину панотець уже купував на вокзалі квиток. Сівши у поїзд, він рушив у пригоди.

Другого дня після похорону Іполит Матвійович пішов на роботу і зареєстрував власноручно смерть Клавдії Іванівни Петухової, 59-ти років, хатньої господарки, безпартійної, з місцем мешкання в повітовому місті N і родом з дворян Старгородської губернії. Тоді Іполит Матвійович попросив собі законну двотижневу відпустку, дістав 41 карбованець відпускних грошей і, попрощавшись із співробітниками, рушив додому. По дорозі він завернув до аптеки, де купив засіб для фарбування. Аптекарь сказав, що фарба не змивається нічим.

Вдома Іполит Матвійович полив вуса і голову фарбою. Радикальний чорний колір мав трохи зеленавий відблиск, але фарбувати вдруге було уже ніколи. Чоловік витяг з тещиної шкатулки список коштовностей, перелічив усю готівку, зачинив квартиру, сховав ключі в задню кишеню, сів на прискорений № 7 і поїхав до Старгорода.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ V

ВЕЛИКИЙ КОМБІНАТОР

З боку села Чмаровки до Старгорода ввійшов молодий чоловік років 28. Він не мав ні грошей, ні квартири, навіть пальта не мав. На ньому був зелений в талію костюм. Його могутню шию кілька разів огортав старий вовняний шарф, на ногах були лакові штиблети із замшевим верхом апельсинного кольору. Шкарпеток під штиблетами не було. У руці молодий чоловік держав астролябію (кутовимірвальний прилад).

На привозному ринку він продав астролябію за 3 карбованці. Потім веселий молодий чоловік пообідав і пішов оглядати місто. Він опинився на вулиці Ленських подій біля гарного двоповерхового особняка № 28 з вивіскою: "СРСР, РРФСР 2-Й БУДИНОК СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАРГУБСТРАХУ". Двірник, що там сидів, розповів, що тут державна богадільня: старі баби живуть на повному пенсіоні. А за старого режиму тут жив його пан, предводитель дворянства. Обидва чоловіки знайшли спільну мову, і молодик залишився ночувати у двірника.

Звали молодого чоловіка Остап Бендер. Із своєї біографії він звичайно повідомляв, що його тато був турецько-підданий. Остап за все своє життя перемінив багато професій. Він побував у різних місцях країни. А зараз, лежачи двірницькій, Остап Бендер одшліфовував у думках два можливі варіанти своєї кар'єри: можна було стати багатоженцем і спокійно переїжджати з міста в місто, а можна було завтра ж піти до Стардиткомісії і запропонувати їм взяти на себе поширення не написаної, але геніально задуманої картини: "Більшовики пишуть листа Чемберленові", за популярною картиною художника Репіна "Запорожці пишуть листа султанові". Обидва варіанти придумав Остап під час свого останнього перебування в Москві. Однак обидва проекти мали свої хиби.

Двірник розповів Остапу про колишнього свого пана, який часто давав йому трояка, навіть медаль обіцяв дістати. Та коли найшло солдатів, пан, як говорили люди, виїхав до Парижа, а будинок під баб старих забрали. Під час цієї розповіді до кімнати двірника зайшов Іполит Матвійович Вороб'янінов, чорновусий і чорноволий. Двірник Тихін відразу впізнав свого колишнього пана. Іполит збентежився через присутність стороннього.

Остап Бендер, чий довгий благородний ніс виразно чув запах печеного, відразу випхав двірника Тихона за двері, а сам почав лякати Іполита ДПУ і розпитувати про перетин кордону. Іполит виправдовувався, що не перетинав кордон, що в Парижі не був. Він сердився через те, що замість енергійно шукати діаманти, сидить у смердючій двірницькій і слухає теревені молодого нахаби. Та Остап не відставав зі своїми запитаннями і погрозами. Іполиту довелося розповісти усе про діаманти тещі.

РОЗДІЛ VI

ДІАМАНТОВИЙ ДИМ

Через годину Іполит і Остап сиділи за столом і читали довгий список коштовностей, серед яких були три низки перлів, персні, підвіски, браслети, фермуар, перлове кольє, діадема. Остап сказав, що їм доведеться укласти угоду. Іполит Матвійович, важко дихаючи, на знак згоди кивнув головою. Тоді Остап Бендер почав виробляти умови. Він хотів отримати 60 тисяч карбованців. Чоловіки довго торгувалися, поки Іполит не згодився. Він був змушений це зробити, бо Остап говорив, що тепер навіть сам може знайти скарб.

Коли повернувся п'яний двірник, Іполит почав розпитувати про свої меблі, та нічого довідатися не міг. Допит відклали на наступний день. Чоловіки зібралися лягати спати. Перед цим Бендер забрав собі один з двох жилетів Іполита. Той попросив 8 карбованців, та Остап забрав жилет і сказав, що виплатить з тих грошей, які вони зароблять, знайшовши діаманти. Іполит Матвійович витяг маленький блокнотик і каліграфічно записав, скільки йому винен Остап.

РОЗДІЛ VII

СЛІДИ "ТИТАНІКА"

Зранку Іполит Матвійович побачив, що фарба "Титанік", якою він пофарбував волосся і вуса, стерлася. Тепер волосся і вуса мали зелений відтінок. Остап випитав

двірника усе про меблі, і тепер чоловіки знали, що всі меблі 1919 року одвезли в житловідділ, окрім одного стільця з вітальні, який зараз мав бути саме тут, у богадільні для старих.

Згодом Остап пішов у аптеку і купив для Іполита нову фарбу. Почався обряд перефарбування, але чомусь вийшов колір сонячного спектру. Довелося поголити і постригти Іполита. За це Остап попросив записати на свій дебет 2 карбованці. Остап рушив у богадільню, а Іполита відправив до житловідділу.

РОЗДІЛ VIII

ГОЛУБИЙ ЗЛОДЮЖКА

Завгосп 2-го будинку Старсоцзабезу був сором'язний злодюга, тому часто червонів. Його звали Олександром Яковичем, а дружину його – Олександрою Яківною. Він називав її Сашхен, вона звала його Альхен. Він був не тільки завгосп, а й загалом завідувач. Альхен з пенсіонерками поводився дуже ввічливо, запроваджуючи в домі важливі реформи і нововведення.

Остап Бендер прийшов у будинок і представився інспектором пожежної охорони. Завгосп почав показувати усе. Обійшовши кімнати вороб'яніновського особняка, Остап ніде не помітив горіхового стільця з гнутими ніжками, оббитого яким англійським ситцем в квіточках.

Остап ретельно шукав у домі бодай одного кутка, що становив би небезпеку пожежі, але скрізь було гаразд. От тільки розшуки скарбу не мали жодного успіху. Меблі усі були скромними. Єдине, що в домі було зроблено міцно і пишно, — дверні пружини. До дверних приладів Альхен мав особливу пристрасть. І коли Бендер із завгоспом проходили по дому, двері салютували страшними ударами.

Шукаючи пожежну небезпеку, інспектор потрапив до кухні. Потім він попрямував до вогнегасника. Без попередження Остап розбив капсулу і швидко повернув конус догори. Але замість сподіваного пінного струму конус викинув із себе тонке шипіння. Остап пішов далі.

Поки інспектор і завгосп лазили по горищах, знайомлячись з усіма деталями протипожежної охорони і розміщенням коминів, 2-й будинок Старсоцзабезу жив своїм звичайним життям. Був обід, і всі бабусі сіли за спільний стіл. Біля них сіли Сидір Якович, Панас Якович, Кирило Якович, Олег Якович і Паша Емільович. Чотири Яковичі були юні брати Альхена, а Паша Емільович – двоюрідний племінник Олександри Яківни. Молоді люди, серед яких найстарший був 32-річний Паша Емільович, не вважали своє життя в будинку соцзабезу за щось ненормальне. Вони з'їли кашу і пішли шукати на кухні ще щось їстівне.

Альхен збрехав Остапу, що молоді люди у будинку – сироти, і відразу ж запросив Остапа на обід. Обід пройшов весело, і тільки за компотом Остап згадав про мету своїх відвідин. Він запитав, чому в закладі такий бідний інвентар. Альхен сказав, що у червоному кутку є англійський стілець, ще зі старих меблів лишився. Та коли Остап пішов туди, стільця не було. Усі кинулися шукати стілець. Паша Емільович у розшуках стільця виявив велику ретельність. Несподівано вогнегасник почав пускати піну, тому

усі кинулися туди. Остап залишився з бабусями і довідався, що сьогодні Паша Емільович виніс і продав стілець. Остап пригрозив Паші, що знає про стілець. Паша описав перекупника, а Альхен дав Остапу червінця. Остап сказав, що хабар карається законом, але гроші взяв і рушив до виходу. Двері з натугою розчинилися і дали Остапові стусана під зад.

РОЗДІЛ IX

ДЕ ВАШІ ЛОКОНИ?

Поки Остап оглядав 2-й будинок Старсоцзабезу, Іполит Матвійович рушив вулицями рідного міста. Усе тут дуже змінилося. Йому було ніяково і дивно, немовби і справді він був емігрант і щойно приїхав з Парижа.

На Великій Пушкінській Іполита Матвійовича здивували ніколи не бачені ним у Старгороді рейки і трамвайні стовпи з дротами. У місті саме збиралися відкрити дві трамвайні лінії. На іншій вулиці Іполит Матвійович побачив, як незнайомий громадянин несе стілець. Іполит одразу пізнав свій стілець. Він наблизився до обурливого незнайомця і мовчки смикнув стілець до себе. Незнайомий смикнув стілець назад. Почалася бійка, і раптом Іполит впізнав у незнайомцеві панотця Федора. Обидва чоловіки спитали один одного, де ж їхні вуса і волосся. Вороб'янінов кричав, що стілець – його майно, а панотець казав, що це майно, націоналізоване Радянською владою. Обидва чоловіки трималися за стілець і плювалися. Раптом вони накинулись на стілець, пошматували його, та діамантів не було.

Іполит Матвійович пішов далі, дорогою зустрівши Остапа. Чоловіки розповіли одне одному про свої пригоди. Згодом Остап добував відомості, в якому домі був раніше житловідділ і яка установа міститься в ньому тепер.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ X

СЛЮСАР, ПАПУГА І ВОРОЖКА

Будинок № 7 у Перелешинським провулку не належав до найкращих будівель Старгорода. На ньому були вивіски: "ОДЕСЬКА БУБЛИЧНА АРТІЛЬ, МОСКОВСЬКІ БАРАНКИ" і "Швидкоупак". Але обидва ці підприємства провадили одну справу: спекулювали мануфактурою. Пройшовши ворота і повернувши праворуч у двір, можна було побачити двоє дверей. На одних була дощечка з ім'ям майстра В. М. Полесова, на інших – дощечка "МОДИ І КАПЕЛЮХИ". Це теж було лише про людське око.

Усередині, в трикімнатній квартирі жив непорочно білий папуга в червоних спідніх. А його хазяйкою була жінка, яка розкладала карти. Перед нею сиділа вдова Грицацуєва, яка прагла знайти собі нового чоловіка. Ворожка сказала, що на вдову чекають великі і дрібні неприємності, а на серці у неї лежить трєфовий король.

Коли вдова пішла, ворожка вийшла по воду. Вона була стара, бруднувата, дивилася на всіх підозріло. Якби Іполит Матвійович побачив її зараз, то нізащо не пізнав би Олени Боур, давньої своєї коханки. Біля колодязя мадам Боур привітав сусіда Віктор

Михайлович Полесов, слюсар-інтелігент. Боур і Полесов заговорили про те, що цікавило весь Старгород: у місті збиралися пускати трамвай.

Полесов за натурою був запальний ледар. У власній його майстерні, що містилася в другому дворі будинку № 7 у Перелешинським провулку, застати його було неможливо. Він завжди кудись ішов, щоб давати свої розпорядження. Наприклад, коли на вулиці зчіплювались осями вози, Віктор Михайлович показував, як найкраще і найшвидше їх розчепити. Коли міняли телеграфний стовп, Полесов перевіряв його перпендикулярність до землі власним виском. Однак вряди-годи Віктора Михайловича настигала стихія реальної дії. На кілька день він ховався в майстерню і мовчки працював. Одного разу він змайстрував мотоцикл зі шматочків автомобілів, вогнегасників, велосипедів і друкарських машинок. Та при випробуванні мотоцикл вибухнув. Віктор Михайлович уцілів чудом. Вінцем академічної діяльності слюсаря-інтелігента була епопея з ворітьми сусіднього будинку № 5. Йому доручили розібрати, полагодити та пофарбувати ворота. Полесов розібрав ворота, та коли відволікся на свої справи, діти так гралися чавунними завітками та списками воріт, що половина деталей зникла. Після цього Віктор Михайлович зовсім збайдужів до воріт. А в будинку № 5, розчиненому навстіж, усе пропадало. Але найбільш за всіх потерпів двірник, бо утратив свій щонічний заробіток: воріт не було, нічого було відчиняти, і загулялим квартирантам ні за що було віддавати свої гривеники.

Стоячи біля колодязя, ворожка і слюсар-ентузіаст провадили далі розмову. Полесов розповів, що бачив сьогодні Вороб'янінова в комунгоспі: з іншим красивим мужчиною він розпитував, що було в тому приміщенні раніше. Полесов навіть розповів їм, що раніше тут була жіноча гімназія, а потім житловідділ. Олена Станіславівна запросила Полесова до себе і стала розпитувати про Іполита. Полесов вважав, Іполит не має вусів тому, що прибув з-за кордону. Олена вирішила, що мусить побачитися Іполитом після 10 років розлуки. Жінка попросила Полесова знайти Іполита, і майстер пообіцяв це зробити, порекомендувавши їй держати все в найсуворішій секреті.

РОЗДІЛ XI

АЛФАВІТ "ДЗЕРКАЛО ЖИТТЯ"

Другого дня компаньйони переселилися в готель. Остап дав Іполиту підроблений паспорт. Тепер Іполит звали Конрад Карлович Міхельсон. Зупинились чоловіки в мебльованих кімнатах "Сорбонна". Остап переполошив увесь невеликий штат готельної обслуги, оглядаючи усі кімнати. В дорогих кімнатах йому завжди щось не подобалося, тож компаньйони взяли найдешевший номер, де стояли два ліжка і нічний столик.

Того ж дня концесіонери побували в Старкомгоспі, де дістали всі потрібні відомості. Виявилося, що житловідділ був розформований 1921 року і що великий архів його був з'єднаний з архівом Старкомгоспу. Надвечір компаньйони вже знали хатню адресу завідувача архіву Варфоломія Коробейникова, колишнього чиновника канцелярії градоначальства. Остап попрямував з візитом до архіваріуса, а Іполит Матвійович залишився в "Сорбонні".

Коробейников жив на околиці Старгорода. Він був маленьким дідком, чепуруном з

надзвичайно гнучкою спиною. Остап представився сином Вороб'янінова. Бендер брехав, що батько помер, а він шукає батькові меблі, щоб мати хоч якусь пам'ятку. Своєю мамою Остап назвав Олену Боур, додавши, що вона теж померла. Коробейников саме сьогодні бачив Олену Станіславівну на базарі, але нічого Остапу не казав. Остап збрехав, що має власну м'ясохолодобою на артільних засадах у Самарі. Старий із сумнівом глянув на зелений реквізит молодого Вороб'янінова, але не заперечував. "Моторний молодик", — подумав старий. "Дідок - типова сволота", — подумав Остап.

За відомості старий попросив 70 карбованців. Остап поляскав себе по кишені, тож старий відразу повів його в іншу кімнату, де були цілі полиці з документами. Архіваріус тримав вдома ці документи, бо сподівався ще заробити на них. У потрібних записях старий знайшов, що гарнітур для вітальні, горіховий, майстра Гамбса роботи, потрапив в Старгородську філію Головачаю. Стіл круглий і стілець один потрапили у 2-й будинок соцзабезу, ще один стілець - товаришеві Грицацуєву, як інваліду імперіалістичної війни, а десять стільців - у Москву, в музей мебльової майстерності. Остап попросив дати йому ордери на гарнітур з вітальні. Старий запропонував ще ордер на генеральші Попової гарнітур, теж гамбсівської роботи, але Остап відмовився. Коли ж прийшла черга платити, і Коробейников каліграфічним почерком написав розписку, концесіонер взяв папірець і поклав його в ту саму кишеню, де вже лежали дорогоцінні ордери. А тоді попрощався. Ошелешений архіваріус спитав за гроші. Остап сказав, що забув взяти з поточного рахунку, і зник. Варфоломій Коробейников залишився підло обдурений. Та згодом до старого прийшов панотець Федір. Цього разу Варфоломій не дав себе обдурити: взяв гроші наперед, а ордер віддав з пачки ордерів генеральші Попової, яка мала такий же гарнітур. Панотець Федір був дуже щасливий, а Варфоломій довго ще глузував з пошитого в дурні покупця.

РОЗДІЛ XII

ПАЛКА ЖІНКА - МРІЯ ПОЕТА

Іполит Матвійович весело вмивався у номері. Його навіть не засмутило те, що Остап попросив віддати половину суми за ордери, які він вчора "купив". Іполит радів, що панотцю Федору нічого не дістанеться, а у них стільці уже майже в руках. Та в коридорі готелю Іполит зустрів панотця Федора, теж щасливого. Вони заговорили. А Остап, з'явившись згодом, почав насміхатися з панотця, тож той сховався в номері.

Згодом Іполит і Остап витягли ордери і почали їх пильно вивчати. Один ордер був на десять стільців, виданий музею мебльової майстерності в Москві, другий - на один стілець - т. Грицацуєву, в Старгороді. Остап сказав, що, можливо, доведеться їхати у Москву. Іполит вірив, що потрібний стілець саме в Грицацуєва.

Надвечір друзі повернулися від Грицацуєва, точніше, від його вдови. Остап саяв. На ньому були нові малинові черевики, шахові шкарпетки в зелену і чорну клітинку, кремова кепка і напівшовковий шарф румунського відтінку. Друзі побачили стілець у вдови Грицацуєвої, але не знали, як його забрати. Іполит навіть сидів на стільці і відчув під собою щось тверде. Остап вирішив одружитися з вдовою Грицацуєвою, бо просто викрасти стілець не хотів. Іполит не розумів, навіщо йти на таку жертву. Тоді Остап

розповів Іполиту історію про одного гусара-схимника.

Цей гусар, граф Олексій Буланов, був чудовий кавалерист й гуляка. За ним котилася слава учасника багатьох таємних дуелей з фатальним кінцем, явних романів з найгарнішими, найнепрístupнішими дамами світу. Граф був уродливий, молодий, багатий, щасливий у коханні, щасливий у картах і в одержанні спадщини. І раптом все скінчилося. Граф Олексій Буланов зник. А згодом усі дізналися, що він постригся у схиму. Насправді гусар пішов у ченці, щоб збагнути життя. Назад він не вернувся. Згодом про нього забули. Гусар прибрав ім'я Євпла, 20 років жив у землянці в труні і молився. А коли ченців виселили більшовики, один дідок час від часу приносив Євплу сухарів. Збігав час. Однієї ночі, коли схимник остаточно зрозумів, що все в його пізнанні ясно, він не зміг заснути. І все через те, що в труні завелися вишневі блощиці. Схимникові стало гидко. Дідок приносив схимнику гасу, різні отрути, але блощиць неможливо було вивести. Через два роки пустельник помітив, що зовсім перестав думати про сенс життя, бо цілісіньку добу полював на блощиць. Тоді він зрозумів, що помилився. Виявилось, що жити тілом на землі, а душею на небі, неможливо. Тоді старець устав і покvapно вийшов із землянки. Тепер він працює за кучера кінної бази Московського комунального господарства.

Розповівши Іполитові Матвійовичу цю на диво повчальну історію, Остап пішов до вдови. А над ранок він ввалився в номер і сказав, що після такої ночі мусить одружитися.

РОЗДІЛ XIII

ДИХАЙТЕ ГЛИБШЕ: ВИ СХВИЛЬОВАНІ!

Наступного дня було Перше травня. Віктор Михайлович Полесов, змучений звичайною жадобою діяльності, вискочив на вулицю і помчав до центру. Там був натовп, все йшло, їхало й марширувало до нового трамвайного депо, звідки рівно о першій годині дня мав вийти перший у Старгороді вагон електричного трамвая.

Ніхто до ладу не знав, коли почали будувати старгородський трамвай. Трамвайну станцію, що її будівництво завмерло на фундаменті, задумав товариш Треухов уже давно, ще 1912 року, та тільки зараз все було готове.

Концесіонери прийшли до Гусища, де зібрався весь Старгород. Приїхав навіть кореспондент з Москви. Урочистий мітинг одкрився доповіддю голови Старкомгоспу т. Гавриліна. Потім виступали інші, і промови розтяглися до вечора. Але всі так звикли говорити, що не могли зупинитися. Треухов теж хотів сказати багато дечого. Тільки скінчивши, він зрозумів, що ні слова не сказав про трамвай.

Вже зовсім стемніло, коли перший вагон трамвая, яким керував сам Треухов, викотив з депо. Полесов зробив кілька зауважень вагоноводові, і публіка вважала його за знавця трамвайної справи на Заході.

Проробивши святковий тур по місту, вагони повернули в депо, де їх очікував натовп. Треухова підкидали вже при повному сяйві електричних ламп. Навіть Полесова підкидали, і він зауважив, що його тримає за ногу не хто інший, як колишній предводитель Іполит Матвійович Вороб'янінов. Полесов не спускав уже предводителя з

ока. Помітивши, що Іполит Матвійович разом з невідомим молодиком, явно колишнім офіцером, ідуть, Віктор Михайлович нишком подався за ними. А коли навкруг нікого не було, підійшов до Вороб'янінова і привітався. Іполит трохи злякався, але коли почув, що Полесова прислала Олена Станіславівна, вирішив йти до неї з Остапом. І Віктор Михайлович прохідними дворами, щохвилини оглядаючись, повів компаньйонів до дому ворожки, в Перелешинський провулок.

РОЗДІЛ XIV

СОЮЗ МЕЧА І РАЛА

Прийшовши до Олени, Іполит Матвійович побачив, що від її колишньої краси не лишилось і сліду. Стара кинулась йому на шию. Вона вважала, що Іполит прибув з Парижа, Остап збрехав, що вони приїхали з Берліна. Іполит і Олена залишились наодинці, а Остап пішов до Полесова. Там Остап говорив про ідеї порятунку вітчизни. За годину він з Полесовим повернувся. Олена Станіславівна пішла готувати для всіх вечерю, а Остап вирішив діяти. Він звернувся до Полесова і сказав, що зараз у них таємне зібрання, адже Іполит Матвійович – гігант мислі, батько російської демократії і особа, близька до імператора. Іполит не розумів, що відбувається, але, знаючи з досвіду, що Остап Бендер ніколи не говорить дарма, мовчав. Згодом Остап спитав Полесова і Олену, кого ще можна запросити на таємне зібрання.

Згодом на зібрання прийшли Максим Петрович Чарушников, колишній гласний міської думи, а нині радслужбовець, господар "Швидкоупаку" Дядьєв, голова одеської публичної артілі "Московські баранки" Кислярський і двоє молодих людей без прізвищ – Нікеша і Владя. Коли Олена і Полесов бігали скликати усіх, Іполит спитав Остапа, що це все означає. Остап пояснив, що їм просто потрібні гроші, тому Іполиту доведеться побути з годину гігантом мислі і особою, близькою до імператора. Він повинен мовчати, а для поважності оддувати щоки. Тож батько російської демократії просто мовчав.

Чарушников, опасистий старик, довго тряс руку Іполитові Матвійовичу і заглядав йому в очі. Під наглядом Остапа старожили міста почали обмінюватися спогадами. Остап говорив, що усім pomoже закордон, але треба все тримати у таємниці. Поєднані таємницею, всі свято берегли її і розмовляли про міські новини. Потім Остап, відкриваючи засідання, почав говорити, що вся країна волає про допомогу, особливо потребують її діти. Полесов не зрозумів Остапа. "Які діти? — подумав він. — Чому діти?" Іполит Матвійович навіть і не пробував що-небудь зрозуміти. Він мовчки сидів, надуваючи щоки. Остап запропонував усім негайно зробити свої внески і допомогти дітям. Тільки дітям і нікому іншому. Він витяг з бічної кишені квитанційну книжку.

Чарушников дав од сили 30 карбованців, 8 дали Нікеша з Владею. Полесов побіг додому і приніс 50. Дядьєв і Кислярський дали по 200 карбованців. Олена Станіславівна дала ще 20 карбованців, тож загальна сума склала 500.

Після зборів Іполит залишився в Олени, а Остап вирішив погуляти на зібрані гроші. Та було Перше травня, тому усі ресторани були зачинені.

Наступного дня відбулося весілля Остапа і вдови Грицацуєвої. Їй було щонайменше 35 років. Природа обдарувала її щедро: груди-кавуни, ніс – обухом, розмальовані щоки і

могутня потилиця. Нового чоловіка вона обожнювала і вельми боялася. Тим-то звала його товариш Бендер.

Іполит Матвійович знову сидів на заповітному стільці. Під час всієї весільної вечері він підстрибував на ній, щоб відчутти тверде. Після весілля Іполит пішов у готель, де чекав Остапа. О 5 годині ранку прийшов Остап із стільцем. Він сказав, що кохана спить, і він залишив їй записку, що їде в Новохоперськ.

Іполит кинувся до стільця, робота закипіла. Та діамантів там не було. Іполит засмутився, але Остап як завжди був бадьорий. Він витяг награбоване у вдови: золоту брошку зі скельцями, дутий золотий браслет, півдюжини золочених ложечок і чайне ситечко. Компаньйони підраховали гроші (їх разом з пожертвами на користь дітям було 535 карбованців) і виїхали на вокзал до московського поїзда.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЧАСТИНА ДРУГА

У МОСКВІ

РОЗДІЛ XV

СЕРЕД ОКЕАНУ СТІЛЬЦІВ

Статистика знає все. З точністю підраховано кількість орної землі в СРСР з поділом на чорнозем, суглинок і ліс. Усіх громадян обох статей записано в акуратні грубі книги загсів. Відомо, скільки якого харчу з'їдає за один рік пересічний громадянин республіки. Відомо, скільки цей пересічний громадянин випиває пересічно горілки, з приблизним реєстром споживаної закуски. Статистика знає все, крім одного. Вона не знає, скільки в СРСР стільців.

А стільців у країні повинно бути щонайменше двадцять шість з половиною мільйона. Серед цього океану стільців герої роману повинні знайти горіховий гамбсівський стілець із гнутими ніжками, що ховає в своєму оббитому англійським ситцем череві скарби мадам Петухової.

РОЗДІЛ XVI

ГУРТОЖИТОК ІМЕНІ ЧЕНЦЯ БЕРТОЛЬДА ШВАРЦА

Друзі прибули у Москву, на Рязанський вокзал – найсвіжіший і найновіший з усіх московських вокзалів. Московські вокзали — ворота міста. Щодня вони впускають і випускають тридцять тисяч пасажирів. Але найдивовижніші пасажери на Рязанському вокзалі. Це узбеки, таджики, туркмени, хівинці й бухарці, над республіками яких сяє вічне сонце. Концесіонери ледве пробились до виходу і опинились на Каланчівському майдані. Потім вони добралися в гуртожиток студентів хіміків. Будинок студентів хіміків давно вже був заселений людьми, досить від хімії далекими.

Концесіонери пішли до Остапового знайомого Колі. Усі кімнати тут були схожі на пенали, з тою лише відміною, що, крім олівців і ручок, тут були люди і примуси. Кімнатка Колі мала стіни з фанери, тому було чути все, що робилося у усіх п'яти пеналах. У кімнаті Колі з меблів був тільки матрац у червону пасмугу, що лежав на

чотирьох цеглинах. На матраці сиділо таке небесне створіння, що Остап одразу спохмурнів. Дівчина з голубими очима була дружиною Колі. Її звали Ліза.

Поки Коля і Остап говорили, Ліза розповідала Іполиту, як тут усе чути через стіни. Наприклад, в одній з кімнат постійно цілуються, але при цьому вмикають примус. Ліза жалілася, що ходить з чоловіком обідати у вегетаріанську їдальню, хоч любить м'ясо. Та дозволити собі м'ясо у них не дозволяють кошти.

Коля відправив Іполита і Остапа жити до Іванопуло, бо тут справді було мало місця для чотирьох. Компаньйони спустилися вниз, до Іванопуло. Студента не було дома, але Остап знав, де ключ. Кімната студента Іванопуло була такого ж самісінького розміру, як і Коліна, але зате кутова. Одна стіна її була камінна, чим студент вельми пишався. Тут не було навіть матраца. Концесіонери розстелили на підлозі газети і лягли спати.

РОЗДІЛ XVII

ШАНУЙТЕ МАТРАЦИ, ГРОМАДЯНИ!

Коля і Ліза посварилися через вегетаріанську дієту, бо Ліза хотіла харчуватися нормально. Та м'ясо завдало б Колиному бюджетові великої, непоправної шкоди. Він працював у креслярському бюро і мав максимум 40 карбованців на місяць. Цього було дуже мало. 10 карбованців ішло на навчання Лізи крою і шиття. Обід на двох у вегетаріанській їдальні викидав з бюджету подружжя 13 карбованців на місяць. Решта грошей, розпливалася невідь-куди. Це найдуже бентежило Колю. За таких умов перейти на м'ясоїдіння означало загибель.

Після сварки Ліза вибігла на вулицю. Була та година недільного дня, коли щасливці везуть по Арбату з ринку матраци. Молодожони і радянські середняки – головні покупці пружинних матраців. Вони везуть їх ставма і обнімають обома руками. Та як їм не обіймати голубу, в лискучих квіточках, основу свого щастя! Громадяни! Шануйте пружинний матрац у голубих квіточках! Це – родинне вогнище, альфа і омега меблювання, загальне і ціле хатнього затишку, любовна база, батько примуса! Так щонеділі, під радісний дзвін матраців, циркулюють по Москві щасливці. Але не тільки цим, певна річ, знаменна московська неділя. Неділя – музейний день.

Є в Москві особлива категорія людей. Вона не розуміється зовсім на мистецтві, але одвідує музеї тому, що вони містяться в прекрасних будинках. Ці люди вештаються по залах, заздро розглядають розмальовані стелі, мацають руками те, що мацати заборонено, і безупинно бурмочуть: "Ех! Люди жили!"

У першому-ліпшому музеї можна знайти таких людей. Тим часом як екскурсії бадьоро марширують од шедевра до шедевра, такий чоловік стоїть посеред зали і, не дивлячись ні на що, мимрить тужно: "Ех! Люди жили!"

Ліза бігла по вулиці, ковтаючи сльози. Думки підганяли її. Вона думала про своє щасливе і бідне життя. Їй дуже хотілося їсти. Ненависть до чоловіка спалахнула в ній несподівано. І Ліза, червоніючи, купила у перекупки бутерброд з вареною ковбасою.

РОЗДІЛ XVIII

МУЗЕЙ МЕБЛІВ

Після перекусу Ліза вирішила зайти у Музей меблевої майстерності. У кишені

лежало двадцять копійок. І Ліза вирішила почати самостійне життя з одвідин музею.

У музеї вона побачила своїх сьогоднішніх знайомих. Бендер та Іполит не дуже зраділи зустрічі. Ліза сказала, що посварилася з Колею, а потім взяла Вороб'янінова під руку (він видався їй дивовижно любим представником науки) і пішла з друзями залами музею.

Ліза дуже заважала концесіонерам. Вона не помічала кислих фізіономій своїх супутників, лицарські характери яких не дозволяли їм стрімголов кинутися до кімнати майстра Гамбса. Зали тяглися повільно. Їм не було кінця-краю. Велика кімната була перевантажена меблями. Гамбсівські стільці розмістились уздовж стіни і навколо столу. Канапу в кутку теж оточували стільці. Їх гнуті ніжки і зручні спинки були до болю знайомі Іполитові Матвійовичу. Остап допитливо глянув на нього. Іполит Матвійович почервонів.

Бендер сказав Лізі сісти відпочити, а сам з Іполитом оглянув стільці. Та стільці були не ті. Тоді Остап взяв ордери і пішов питати адміністрацію музею. Іполит вернувся до Лізи. Вона жаліла старого, а він відчув, що прагне жіночої підтримки. Тепер, коли він на хвилину лишився віч-на-віч з чарівною громадянкою Калачовою, йому захотілось розказати їй про всі болі і хвилювання, але він не посмів цього зробити. Так пристрасно, так непереборно захотілося старому предводителеві жіночої ласки, що він негайно взяв Лізину лапку і палко заговорив про Париж. Йому захотілось бути багатим, марнотратом і непереможним кавалером. Іполит збрехав, що йому 38 років і домовився з Лізою про зустріч.

Ледве Іполит Матвійович устиг поцілувати Лізину руку, як повернувся Остап. Компаньйони втекли, залишивши здивовану Лізу. Остап розповів Іполиту, що потрібні їм меблі звалили на склад, і тільки вчора, через сім років їх надіслано в аукціон на продаж.

До пасажу, на Петровці, де містився аукціонний зал, концесіонери вбігли бадьорі, немов жеребці. У першій же кімнаті аукціону вони побачили те, що так довго шукали. Усі десять стільців Іполита Матвійовича стояли вздовж стіни на своїх гнутих ніжках. Стільці були свіжі і чисті, немов щойно вийшли з-під догляду дбайливої Клавдії Іванівни. Та друзям повідомили, що аукціон починається завтра з 5 години.

РОЗДІЛ XIX

БАЛОТУВАННЯ ПО-ЄВРОПЕЙСЬКИ

Тим часом як друзі шукали в Москві стільці, вдова Грицацьева радилась і конспірувала із своїми сусідками. Усі гуртом розглядали залишену Бендером записку. Минуло три дні. Ні Бендер, ні чайне ситечко, ні дутий браслетик, ні стілець не повертались. Усі живі й неживі речі пропали в найзагадковіший спосіб.

Тоді вдова вжила радикальних заходів. Вона пішла до контори "Старгородської правди" і дала оголошення, що розшукується товариш Бендер. Але мовчала велика країна. Чоло вдови день у день хмурнішало, але вона все ще кохала Остапа.

Перебування Вороб'янінова і великого комбінатора залишило в місті глибокий слід. Змовники пильно берегли довірену їм таємницю. Мовчав навіть Полесов, хоч йому так

кортіло викласти першому стрічному секреті, що хвилювали його. Однак, згадуючи могутні плечі Остапа, Полесов терпів. Розраду він мав тільки в розмовах з ворожкою. Олену Станіславівну це теж вельми цікавило, але вона не мала жодних відомостей. Полесов і ворожка були впевнені, що Остап і Іполит виконують тепер особливе завдання.

Полесов вирішив, що треба провадити роботу далі. І він почав діяти. Полесов робив регулярні візити всім членам таємного товариства "Меча й рала", особливо допікаючи обережному власникові одеської бубличної артілі "Московські баранки" громадянинові Кислярському. Наприкінці тижня всі зібрались у Олени Станіславівни в кімнаті з папугою. Дядьєв сказав, що треба намітити кандидатури. Почали вибирати губернатора між Дядьєвим і Чарушниковим. Голосували папірцями, вибрали Дядьєва. Чарушнікова вибрали на посаду міського голови. На попечителя шкільного округу намітили колишнього директора дворянської гімназії, нині букініста, Распопова. Кислярському запропонували пост голови біржового комітету. Перебираючи знайомих і родичів, вибрали: поліцмейстера, завідувача пробірної палати, акцизного, податкового і фабричного інспектора; заповнили вакансії окружного прокурора, голови, секретаря і членів суду; намітили голів земської і купецької управи, дитячої опіки і нарешті, міщанської управи. Олену Станіславівну обрано на попечительку товариства "Крапля молока" і "Біла квітка". Нікешу і Владю призначено, зважаючи на їхню молодість, на чиновників особливих доручень при губернаторі. Чарушников теж захотів собі помічників, тому Олена сказала, що має на приміті одного молодого хлопця, сина мадам Черкесової. Забули лиш про посаду для Полесова. Всім стало дуже совісно. Тож Полесова обрали брендмейстером.

Згодом почали розбиратись у тому, хто якій партії співчуває. Лівіших від октябристів, яких на засіданні репрезентував Кислярський, не було нікого. Чарушников проголосив себе "центром". На крайньому правому фланзі стояв брендмейстер. Він був до такої міри правим, що навіть не знав, до якої партії належить. Потім заговорили про війну, вирішили, що вона обов'язково буде, тому треба робити запаси продовольства.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ XX

ОД СЕВІЛЬЇ ДО ГРЕНАДИ

А панотець Федір зник. Закрутила його лиха година. Кажуть, що бачили його на станції Попасна Донецьких залізниць. Понесло його по Росії за гарнітуром генеральші Попової, в якому ні чорта нема. Їде панотець по Росії. Тільки листи дружині пише. В одному написав, що шукає діаманти. Панотець брехав жінці в листах, що діаманти йому заповіла сама Клавдія Іванівна, що він виявив, що всі 12 стільців із вітальні вороб'яніновського дому потрапили до інженера Брунса, на Виноградну вулицю, будинок № 34. Та Брунс, виявляється, із Старгорода виїхав 1923 року до Харкова. Від двірника панотець вивідав, що Брунс повіз з собою всі меблі і вельми їх оберігає.

Зараз панотець сидів у Харкові і збирався їхати у Ростов, Брунс уже переїхав на службу туди. Грошей панотець мав лише на дорогу, тому у листі просив дружину позичити трохи грошей у зятя.

Ввечері Іполит Матвійович зустрівся з Лізою. Чоловік вирішив, що закоханий у неї і почав довго і нудно говорити про те, що давно не був у Москві і що Париж куди кращий за Білокамінну. Ухопившись за руку Іполита Матвійовича, Ліза розповіла про сварку з чоловіком, про трудне життя серед підслуховувачів-сусідів, про одноманітність вегетаріанського стола. Іполит Матвійович слухав і міркував. У нім прокидалися демони. Ввижалась йому чудесна вечеря. Він дійшов висновку, що таку дівчину треба чимось приголомшити. Він повів її в театр, а потім в ресторан "Прага". Та в ресторані він не мав особливого успіху. Ціни були для нього занадто високі, вигляд його був не найкращий порівняно з іншими відвідувачами. Ліза усе розуміла, навіть спитала офіціанта, чи нема чогось вегетаріанського. Іполит замовив сосиски по карбованцю двадцять п'ять, пляшку горілки та два солоні огірки. За столом Ліза і чоловік почувалися ніяково. На якийсь час виручила концертна програма. Іполит Матвійович пив горілку і мовчав. Коли Іполит добре-таки захмелів, почав співати. Офіціант приніс рахунок на 9 карбованців 20 копійок. Кінчилося тим, що Іполита Матвійовича звели вниз, обережно взявши під руки. Ліза не могла втекти, бо номерок від гардероба був у великосвітського лева. У першому ж провулку Іполит Матвійович навалився на Лізу плечем і почав хапати її руками. Ліза мовчки одбивалась, а потім втекла. Коли вона відбивалася, пенсне із золотою дужкою впало, і Іполит розчавив скло.

Залишившись без Лізи, Іполит довго плакав, потім купив у бабусі всі її бублики разом з кошиком. Він вийшов на порожній Смоленський ринок і розкидав бублики. Потім подружив з козир-візником, розкрив перед ним усю душу і плутано розповів про діаманти. А годині об 11 ранку він прокинувся у відділенні міліції. З 200 карбованців, які він мав, залишилось тільки 12. Він зовсім не пам'ятав, де і як він міг витратити такі великі гроші. По дорозі додому довелось зайти до оптика і вставити в оправу пенсне нові скельця.

Довго, здивовано розглядав Остап змордовану постать Іполита Матвійовича, але нічого не сказав. Він був холодний і готовий до боротьби.

РОЗДІЛ XXI

ЕКЗЕКУЦІЯ

Аукціонний торг розпочинався о 5 годині. Друзі прибули о 3. Іполит Матвійович нудився. Тільки стільці могли його потішити. У продаж пішов спочатку звичайний аукціонний дріб'язок і непотріб. Доводилося терпіти і ждати. Час тягся до болю повільно. Іполит Матвійович не зводив очей із стільців і мовчав.

За стільці аукціоніст попросив 80 карбованців. Зал пожвавішав. Продавалася річ, потрібна у господарстві. Одна по одній вискакували руки. Та Остап був спокійний. Коли ціна дійшла до 145 карбованців, він запропонував 200 і таки купив їх. Та коли чоловіків попросили заплатити 230 карбованців, Іполит Матвійович почав сваритися за додаткові 30 карбованців. Їм пояснили, що це комісійний збір. У Остапа було 200 карбованців, та

Іполит уже не мав грошей. Він збрехав, що загубив. Була ще крихітна надія. Можна було умовити заждати з грошима. Та Іполит Матвійович почав сваритися через комісійний збір, і їх вигнали з залу. І вони пішли. Рідко хто виходив з аукціонного залу з таким гірким почуттям.

Концесіонери зупинились у кімнаті, сусідній з аукціонним залом. Тепер вони могли дивитися на торг тільки крізь скляні двері. Вхід туди був уже заборонений. Остап дав Іполиту стусана у бік і почав дивитися в аукціонний зал. Там стільці продавали окремо, бо аукціоніст, відчувши, що вибити з публіки 200 карбованців одразу не вдасться, вирішив добути ці гроші шматками. Стільці знову пішли в торг, але уже розбиті на партії.

Остап побіг на Петровку до найближчого асфальтового казана і розпочав ділову розмову з безпритульними. Повернувся через п'ять хвилин. Безпритульні стояли наготові біля входу в аукціон. Останній стілець купив якийсь незнайомець, що говорив так, ніби мекав. Згодом поволі розійшлися і роз'їхалися усі нові володарі стільців. За ними мчали неповнолітні агенти Остапа. Пішов і він сам. Іполит Матвійович боязко ішов позад нього.

Біля рожевого будиночка прогулювався Коля. Угледівши Остапа, що йшов попереду, він гречно йому уклонився, підійшов до Вороб'янінова та почав його бити. Іполит Матвійович підняв лікоть, але не посмів навіть писнути.

Безпритульні довідалися, що 4 стільці потрапили до театру Колумба, 2 стільці повезла на візникові "шикарна чмара", на Варсонофіївський провулок. Мекаючий громадянин, що купив стілець, жив на Садовій-Спаській. Точну адресу його Остап записав у блокнот. Восьмий стілець поїхав у Будинок народів. Стілець купив завгосп редакції "Станка". Ще один стілець завезли у Казармений провулок, біля Чистих Прудів, у будинок №9, квартиру №9. Та останній стілець загубився: власник зайшов у товарний двір Жовтневого вокзалу, і пролізти за ним не можна було ніяк, бо біля воріт стояли стрільці ТВО НКШ.

Винагородивши безпритульних Остап повернувся додому і почав думати про способи добути стільці: 1) звичайне знайомство, 2) любовна інтрига, 3) знайомство зі зломом, 4) обмін і 5) гроші. Останній – найпевніший, але грошей друзі не мали. Та в запасі були: картина "Більшовики пишуть листа Чемберленові", чайне ситечко і цілковита змога продовжувати кар'єру багатоженця. Турбував тільки десятий стілець. Слід, звичайно, був, але розпливчастий і туманний.

РОЗДІЛ XXII

ЛЮДОЇДКА ЕЛЛОЧКА

Еллочка Щукіна легко і вільно обходилася 30-ма словами. Серед них: хамите, хо-хо, знаменито, тьма, жах, парниша, не вчіть мене жити та інші, які правила за передавальну ланку поміж Еллочкою і прикажчиками універсальних магазинів. Еллочка була дружиною інженера Ернеста Павловича Щукіна. Жінка мала лоб приємної висоти і опуклості, великі вологі очі, наймиліший у Московській губернії носик і підборіддя з маленькою, намальованою тушшю плямочкою. Еллочка була

маленька, і навіть миршаві чоловіки поруч неї здавалися великими і могутніми мужами. 200 карбованців, які щомісяця одержував чоловік на заводі "Електролюстра", для Елочки були образою. Ернест Павлович брав на дім вечірню роботу, відмовився від служниці, розпалював примус, виносив сміття і навіть смажив котлети. Та все марно.

Небезпечний ворог рік у рік руйнував господарство. Елочка чотири роки тому помітила, що в неї є суперниця за океаном. Якось вона побачила французький журнал мод. На першій сторінці була фотографія дочки американського мільярдера Вандербільда у вечірній сукні. Там були хутро і пір'я, шовк і перли, надзвичайна легкість крою і карколомна зачіска. Це вирішило все, бо наступного дня Елочка обрізала чудову чорну косу і перефарбувала волосся на рудий колір. Жінка почала вдягатися у розкішне вбрання. Щукін мусив взяти позику в касі взаємодопомоги. А нещодавно Елочка побачила міс у її новому замку у Флориді. Довелось і Елочці придбати нові меблі. Вона купила на аукціоні два м'які стільці, навіть не спитавши чоловіка. Щукін посварився з дружиною через покупку і сказав, що переїздить у квартиру друга, і бере з собою стіл і один стілець.

Безпритульний хлопчик привів Остапа під двері Елочки. Остап постукав у двері, зовсім не думаючи, під яким приводом він увійде. Для розмов з дамочками він вважав за краще натхнення. Коли чоловік побачив Елочку, то одразу зрозумів, як поводитись. Остап помітив, що другого стільця в кімнаті не було. Довелось намацувати слід. Пересипаючи свої запитання барвистими східними лестощами, Остап дізнався про сварку з чоловіком. Остап запропонував Елочці обміняти стілець на ситечко, яке вкрав у Грицацуєвої. Маленьке позолочене ситечко справило на Елочку належне враження. Тож Остап поклав ситечко на стіл, узяв стілець і, дізнавшись у чарівної жінки адресу чоловіка, галантно розпрощався.

РОЗДІЛ XXIII

АВЕССАЛОМ ВОЛОДИМИРОВИЧ ІЗНУРЕНКОВ

Для концесіонерів почалися справжні жнива. Остап твердив, що стільці треба кувати, поки вони гарячі. Розшук стільців ішов без особливого ефекту. Доводилося працювати тільки легально. У кімнаті студента Іванопуло в день візиту Остапа до Елочки Щукіної з'явилися меблі. Це був стілець, обмінений на чайне ситечко. Друзі вирішили не ломати стільця. Хай Іванопуло обмеблюється.

Того самого дня концесіонери випурхнули з рожевого будиночка і розійшлися у різні сторони. Іполитові Матвійовичу був доручений мекаючий незнайомиць із Садової-Спаської, дано 25 карбованців на витрати, звелено в пивні не заходити і без стільця додому не повертати. На себе великий комбінатор узяв Елоччиного чоловіка.

Іполит Матвійович приїхав за потрібною адресою. Авессалом Володимирович на стукіт у двері не відповідав. Вороб'янінов зайшов, та нікого не було. Він уже взяв стілець у руки, коли з'явився власник. Той був майстер дотепів. Він ніколи не роняв дотепу безцільно, заради красного слівця. Він робив це на завдання гумористичних журналів. Угледівши у своїй кімнаті чоловіка, що виносив опечатаний стілець,

Авессалом Володимирович запротестував. Він думав, що Іполит забирає меблі, бо вони були опечатані за несплачене прокатне піаніно. Здогадка осяяла Іполита Матвійовича. Він залишив стілець, а Ізнуренков навіть дав йому п'ятдесят копійок. Та на вулиці Вороб'янінов згадав Остапа і затремтів од страху.

Тим часом Ернест Павлович Щукін жив у квартирі друга, яка містилась під самим дахом будинку. У ній, окрім письмового столу і вороб'яніновського стільця, було тільки трюмо. Щукін напився, та води чомусь не стало. Він пішов гукати двірника, щоб приніс води, та сталося так, що двері квартири зачинилися. До того ж, Ернест почув, що з крана у квартирі почала текти вода. Становище було жахливе. У Москві, в центрі міста, на площадці дев'ятого поверху стояв дорослий усатий чоловік з вищою освітою, зовсім голий і вкритий мильною піною. Іти йому було нікуди. Він стогнав і кілька разів безрезультатно пробував виламати двері. Щукін вирішив спуститися вниз до двірника, якою завгодно ціною. Та постійно хтось ішов сходами, а він нікому на очі не хотів показуватися. Рятунку не було.

РОЗДІЛ XXIV

КЛУБ АВТОМОБІЛІСТІВ

У редакції великої щоденної газети "Верстат", що містилася на другому поверсі Будинку народів, спішно пекли матеріал для здачі в друкарню. Починався щоденний торг за місце. Першим до секретаря редакції прибіг завідувач шахового відділу маестро Судейкін і просив умістити свої матеріали. Потім прийшов репортер Персицький. За ним плентався завгосп, тягнучи за собою куплений для редактора на аукціоні м'який стілець. Галас у секретаріаті не вгавав.

Згодом знову почалися сварки за місце у газеті. Секретар викинув шахи і натомість поставив "Суд і побут". Настав найгарячіший редакційний час – п'ята година. Над розігрітими друкарськими машинками куриєв димок. Співробітники диктували гидкими від поспіху голосами. Коридором ходив редакційний поет. Він плутався під ногами і просив 10 копійок на трамвай. Шукаючи цієї суми, він забрів у відділ робкорів. Поет врешті-решт перекочував до контори. Там комсомолец Авдотьєв запропонував йому вступити до гуртка автомобілістів. Авдотьєв вірив у перемогу автомобільної ідеї. У секретаріаті він повів боротьбу тихою сапою. Це і стало на перешкоді секретареві дочитати передовицю. Авдотьєв просив секретаря дати 500 карбованців, за які купили би машину, відремонтували, і нею їздили би усі по черзі, куди завгодно. Секретар подумав і відмовився.

Авдотьєв підходив до кожного столу – повторював свої запальні промови. Автомобільна ідея гасла й починала чадити. Нарешті найшовся піонер нового задуму – Персицький. Він вислухав Авдотьєва, і вони почали новий обхід. Персицький говорив, що грошей навіть не треба, бо Авдотьєв має позику двадцять сьомого року, тому з облігацій збирється капітал, і на серпень вони зможуть купити автомобіль.

Кожний держатель облігації в глибині душі не вірить у можливість виграшу. Зате він дуже ревниво ставиться до облігацій своїх сусід і знайомих. Тим-то надії на виграш сусіда по редакції непоборно штовхали держателя облігацій в лоно нового клубу.

Бентежило тільки одне, що жодна облігація не виграє. Але це чомусь здавалось малоймовірним, і, крім того, автомобільний клуб нічого не втрачав. 20 чоловік набралось за 5 хвилин. Коли справу було увінчано, прийшов секретар, що почув про привабні перспективи автомобільного клубу. Він і сам вже хотів записатися, та йому відмовили. Коли він виходив, красень з черкеським лицем, запитав його в коридорі, де тут редакція газети "Верстат". Це був великий комбінатор.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ XXV

РОЗМОВА З ГОЛИМ ІНЖЕНЕРОМ

Перед появою Остапа Бендера в редакції сталася ціла низка подій неабиякої ваги. Не заставши Ернеста Павловича вдень (квартира була замкнена, і хазяїн, мабуть, був на службі), великий комбінатор вирішив зайти до нього пізніше, а поки що походжав містом.

У місті Остапові довелося затриматись години на дві для підпису невеликого протоколу. На Театральному майдані великий комбінатор попав під коня: зовсім несподівано на нього налетів кінь і штовхнув кістлявими грудьми. Бендер упав, обливаючись потом. Було дуже жарко. Білий кінь голосно просив пробачення. Остап жваво зірвався на ноги. Його могутнє тіло не зазнало ніяких пошкоджень. Тим більше причин і можливостей для скандалу. Остап перевальцем підійшов до збентеженого дідка візника і гупнув його кулаком по ватній спині. Дідок терпляче зніс кару. Прибіг міліціонер. Остап вимагав протокол і таки домогся. Він підписав його, і в цей момент надбіг репортер Персицький. Він акуратно записав у блокнот прізвище й ім'я потерпілого і подався далі.

Остап пішов до Щукіна знову. Там він побачив голого чоловіка, вкритого білими лишаями. Щукін сидів прямо на кахляних плитах, схопившись за голову і розхитуючись. Навколо голого стояла вода, що виливалася в щілину квартирних дверей. Чоловік стогнав і промимрив щось про ключ. Остап про все здогадався і мало не впав за поруччя від реготу. Намагаючись не замаститись об голого, Остап підійшов до дверей, сунув у щілину американського замка довгий жовтий ніготь великого пальця і обережно відчинив двері. Голий з радісним виттям вбіг у затоплену квартиру. Щукін був щасливий. Остап сів на стілець, а потім сказав, що його прислала Елочка саме по цей стілець. Вона ніби-то говорила, що стілець потрібен для пари, а вона збирається прислати крісло. Ернест Павлович дозволив забрати стілець. Колишньому студентові Іванопуло був подарований іще один стілець. А Остапа турбувала доля стільця, що відплив у глибину товарного двора Жовтневого вокзалу. Думки про цей стілець були неприємні і навівали важкі сумніви.

Коли Іполит вернувся без стільці, Остап був злий. Він сказав, що від усієї суми, яку вони отримають з діамантів, Іполиту дістанеться лише двадцять тисяч. Вороб'янінов мусив згодитися. Невимовний страх почував Іполит Матвійович. Все лякало його. Його

несло в одкрите море пригод.

РОЗДІЛ XXVI

ДВА ВІЗИТИ

Авессалом Ізнуренков був у стані вічного неспокою. Він рухав повними ніжками, крутив голеним підборіддячком, раз у раз охав і виробляв волохатими руками такі жести, немов робив гімнастику на резинках. Суть його життя і діяльності полягала в тім, що він органічно не міг узятись до якої-небудь справи, речі або думки більш ніж на хвилину.

Ізнуренков бігав по кімнаті, і печаті на меблях тряслись. На стільці сиділа сміхотлива дівчина з передмістя. Чоловік говорив їй компліменти, показував кота, що жив у квартирі. Потік компліментів урвала несподівана поява Остапа, який крутив у руках шматок паперу. Авессалом намагався вгадати, які саме претензії зараз поставлять йому: чи штраф, чи повістка, чи ще щось. Остап сказав, що прийшов вивозити меблі, і кинувся до стільця. Дівчина мусила звільнити стілець.

Ізнуренков кружляв навколо Остапа, наче бджола, намагався не віддати стільця. Таким маніром обидва опинились на вулиці. Авессалом Володимирович біг за стільцем аж до рогу. Та коли побачив горобців, що стрибали навколо купи гною, захопився новою темою, весело повернув назад і вистрибом побіг додому. Про стілець він згадав тільки дома, заставши дівчину на ногах посеред кімнати.

Після розшиву стільця Іполит Матвійович засумував, та Остап сказав, що шанси щораз збільшуються. Іполит розповів Остапу, що про нього написали в газеті "Верстат", як Остап попав під коня. Остапа обурило, що про нього написали: "Потерпілий відбувся легким переляком", адже він зовсім не перелякався. Остап знайшов привід для візиту до редакції.

Остап опинився у редакції, і саме в редактора був стілець. Остап поговорив з ним про наклеп і побачив на дверях американський замок. Редактор сказав, що спростувань до такого дрібного оголошення давати не буде. Та Остапу було однаково, бо він уже побачив усе, що йому було треба.

РОЗДІЛ XXVII

ДИВОВИЖНИЙ БУПРІВСЬКИЙ КОШИК

Старгородська філія "Меча і рала" разом з молодцями з "Швидкоупаку" вишикувалась у довжелезну чергу біля борошенної крамниці "Хлібопродукту". Перехожі дивувалися, чому така черга. Полесов говорив усім, що в місті мало запасів. Довівши Полесову, що борошна в місті скільки завгодно і що нема чого зчиняти паніку, громадяни бігли додому, брали всю готівку і приєднувались до борошняної черги. Молодці з "Швидкоупаку", закупивши все борошно в крамниці, перейшли на бакалію. За три дні Старгород був охоплений продовольчою і товаровою кризою.

Альхен, Сашхен та усі їхні брати теж стояли в чергах. Альхен пристосував Пашу для переносу скупленого на привозний ринок, де вони все перепродували.

Полесов стояв у чергах головним чином з принципу. Грошей у нього не було, і купити він однаково нічого не міг. Він кочував з черги в чергу, прислухався до розмов,

робив ущипливі зауваження, недвозначно задирав брови і пророкував. Наслідком його недомовок було те, що місто сповнили чутки про приїзд якоїсь з Мечі і Уралу підпільної організації.

Думка про те, що він належить до таємної громади, не давала Кислярському спокою, він боявся. Голова біржового комітету вирішив, що тільки щиросерде признання може скоротити йому строк перебування в тюрмі. Тому він поросив дружину зібрати йому білизну. У Кислярського був спеціальний бупрівський універсальний кошик, який міг бути ліжком, столиком, шафою. Дружина поклала в цей універсальний кошик холодну вечерю і свіжу білизну, і Кислярський пішов признаватися у "Мечі і ралі". Про це дізнався Полесов і побіг до Дядьєва та розповів, що Кислярський провокатор.

Дядьєв поцілував дружину і стрімголов вибіг на вулицю. Віктор Михайлович побіг до Владі з Нікешою.

Тим часом громадянин Кислярський, повагом прогулюючись, наближався до губпрокуратури. Він ще зайшов у кондитерську перекусити, а коли прийшов у губпрокуратуру, там уже "признавалися" Дядьєв, Полесов, Владя й Нікеша. Через 20 хвилин привезли Чарушнікова, який насамперед заявив, що нікого з присутніх у кабінеті ніколи в житті не бачив. Слідом за цим, не зробивши ніякої паузи, Чарушников доніс на Олену Станіславівну.

Мадам Грицацуєва-Бендер за час кризи встигла зробити запас харчових продуктів і товарів для своєї крамнички щонайменше на 4 місяці. Заспокоївшись, вона знову засумувала за молодим чоловіком. Візит до ворожки не дав заспокоєння. Олена Станіславівна, стурбована зникненням усього старгородського ареопагу, метала карти з обурливою недбалістю. До прийшли агенти і повели віщунку до прокурора. Грицацуєва залишилась з папугою на самоті. Птах почав говорити: "Дожили!". Мадам Грицацуєва-Бендер, пройнята страхом, кинулась до дверей. Навздогін їй полилася запальна, безладна мова. Древній птах був так вражений візитом агентів і підконвойною мандрівкою господині в казенний дім, що почав викрикувати всі знайомі йому слова.

Вдова прибігла додому, де на неї чекав Варфоломійович. Він знайшов об'яву в московській газеті, де йшлося про наїзд коня на Остапа. Взявши 5 карбованців за послугу, Варфоломій віддав газетну вирізку втішеній мадам.

Тим часом панотець Федір шукав стільці. Він приїхав до Ростова, але довідався, що Брунс поїхав минулого року на службу в Азнафту. Тому панотець просив дружину в листах добути ще грошей і всім брехати, що він поїхав у справах у Воронеж.

РОЗДІЛ XXVIII

КУРОЧКА І ТИХООКЕАНСЬКИЙ ПІВНИЧОК

Репортер Персицький саме працював, коли до нього прийшла Грицацуєва. Вона просила адресу Остапа, та Персицький не мав ніякої адреси. Вдова не відставала, Персицький не знав, як її спекатися, тому відправив до якогось співробітника. Мадам Грицацуєва рушила коридором. Коридори Будинку народів були такі довгі й вузькі, що

відвідувачі, ідучи ними, мимохіть надавали ходи. Йдучи коридорами, вона побачила Остапа. У план технічного керівника не входила зустріч з коханою. Вгледівши вдову, Бендер кинувся тікати. Вдова побігла за ним.

Грицацуєва попала на площадку внутрішніх сходів. Там було темно, але вдова подолала страх, збігла вниз і смикнула скляні двері. Двері було замкнено. Вдова кинулась назад. Але двері, які вона щойно пройшла, теж було замкнено чиеюсь дбайливою рукою. Був уже вечір, відімкнути не було кому. Мадам Грицацуєва сіла і, думаючи про свою вдовину долю, дожидала ранку.

Була тиха година, коли ранок іще молодий і чистий. У цей час Грицацуєва почула кроки в коридорі. Кінець коридора блиснув голубий жилет Остапа. Вдова покликала: "Ховрашок!" і затарабанила по склу. Великий комбінатор обернувся. Жінка підстрибувала за дверима, немов чирик у клітці. "Чому ж ти не йдеш, моя курочко? Твій тихоокеанський півничок так втомився на засіданні Малого Раднаркому", — знущався з неї Остап. Вдова заплакала. Нарешті вона зрозуміла, що Остап — зрадник. У Остапа було ще трохи вільного часу. Він заклацав пальцями і, ритмічно погойдуючись, тихо проспівав:

Частинка чорта в нас
Сидить і жде всякчас
Жіночих чарів шал
У груди сипле жар...

Вдова лютувала і питала, навіщо він вкрав ситечко і стілець. "Значить, якщо молодий, здоровий чоловік позичив у провінціальної бабусі непотрібне їй, через кепське здоров'я, кухонне приладдя, то це він злодій? Так вас треба розуміти?" — говорив Остап. Він сказав, що розлучається. "Обніматись ніколи, прощай, кохана! Ми розійшлись, як у морі кораблі", — додав Остап. Він став на підвіконня, стрибнув на землю і зник. На крики вдови набрів, прокинувшись, сторож. Він випустив ув'язнену, пригрозивши штрафом.

РОЗДІЛ XXIX

АВТОР "ГАВРИЛАДИ"

Коли мадам Грицацуєва покидала негостинний стан канцелярій, до Будинку народів уже сходилися службовці. Поміж них рухався Никифор Трубецької Ляпіс, дуже молодий чоловік з баранячою зачіскою і нескромним поглядом. Насамперед Никифор Ляпіс пішов до буфету, поїв, а потім неквапно почав обходити свої володіння. Перший візит він зробив до редакції щомісячного мисливського журналу "Герасим і Муму". Товариша Наперникова ще не було, і Никифор Ляпіс рушив до "Гігроскопічного вісника". Там він запропонував свій вірш — "Баладу про гангрену". У ній розповідалося про Гаврила, який через темноту свою вчасно не пішов до аптеки і загинув тому, що не змазав ранки йодом. Редактор страшну баладу взяв, пообіцявши заплатити у вівторок.

У журналі "Будні морзиста" Ляпіса зустріли гостинно. Там потрібні були вірші про побут. Ляпіс-Трубецької знову почав вірш про листоношу Гаврила, який, пронизаний кулею фашиста, приносить, проте, лист за адресою. Вірш сказали переробити про

радіостанцію. Засмучений Никифор Ляпіс-Трубецької пішов знову в "Герасим і Муму". Наперников уже сидів за своєю конторкою. Почалася стара пісня про Гаврила, але вже з мисливським ухилом. Витвір ішов під назвою: "Молитва браконьєра". В остаточній формі вірші звучали:

Гаврило в засідці ждав птаха,
Гаврило птаха вполював... і т. д.

Поснідавши в їдальні, Ляпіс знову взявся до роботи. Білі штани миготіли в пітьмі коридорів. Він входив до редакцій і продавав багатоликого Гаврила.

Найсумнішим було те, що Ляпісу грошей ніде не дали. Він пішов у секретаріат "Верстата". Як на біду, одразу ж зіткнувся з роботягою Персицьким. Ляпіс попросив 3 карбованці. Персицький пообіцяв 50 копійок, але вийшов і привів з собою з десяток співробітників "Верстата". Персицький став висміювати Ляпіса за його вірші про Гаврила. До того ж, Ляпіс писав таке, чого зовсім не знав і не розумів. Наприклад, він навіть не знав, що таке домкрат. Ляпіс просив грошей, жаліючись, що все, що мав, витратив на стілець на аукціоні... Та на біду, хтось проліз у його вікно і розпанахав всю оббивку стільця. "Для ремонту напишіть нового Гаврила", — жартували з Ляпіса.

*Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

РОЗДІЛ XXX

У ТЕАТРІ КОЛУМБА

У кімнаті Іванопуло було так жарко, що зсохлі вороб'яніновські стільці потріскували. Остап лежав. Іполит Матвійович дивився у вікно. Там, кривими провулками мчала гербова карета. Вона мала призначення перевозити сміття. На козлах сидів бравий дідок з пухнастою сивою бородою. Якби Іполит Матвійович знав, що кучер не хто інший, як граф Олексій Буланов, славетний гусар-схимник, він, напевне, гукнув би на дідка, щоб поговорити з ним про прекрасні часи.

Раптом Остап спитав Іполита, як його звали у дитинстві, і дізнався, що "Киса". Киса оглянув спиту Остапа, де були синяки найдивовижніших обрисів. Вороб'янінов сказав, що схоже на цифру вісім. Остап признався, що такі арифметичні знаки прописала йому велика самопадна ручка з пером №86. Ручка впала йому на спину тої самої хвилини, коли він засунув руки в нутро редакторського стільця. Остап соромив Кису, що той дістав лиш один стілець, а всі інші знаходив він.

Стілець, що зникнув у товарному дворі Жовтневого вокзалу, ще досі був темною плямою на блискучому плані концесійних робіт. Чотири стільці в театрі Колумба – це була певна здобич. Але театр виїздив у подорож по Волзі з тиражним пароплавом "Скрябін" і сьогодні показував прем'єру "Одруження" останнім спектаклем сезону. Остап вирішив їхати з театром.

Чоловіки пішли на прем'єру. На квитки грошей не було, тому Остап сказав, що треба звертатися не до каси, а до віконця адміністратора. Остап пробився до віконечка і заглянув всередину. Адміністратор спитав Остапа, хто він такий. "А я все-таки думаю,

що ви мене знаєте", — сказав Остап. Його погляд був такий чистий, такий ясний, що рука адміністратора сама призначила Остапові два місця в одинадцятім ряду. Згодом адміністратор згадав, де він бачив ці чисті очі. Він бачив їх у Таганській тюрмі 1922 року, коли і сам сидів там через дріб'язкову справу.

Вистава почалася, і друзі побачили своїх чотири стільці на сцені. На один з них падала акторка. Іполит і Остап вирішили, що треба якнайшвидше "рятувати" стільці.

Другого дня весь театр Колумба сидів у буфеті Курського вокзалу. Концесіонери теж були там. Коли усі вже збиралися рушати, Іполит Матвійович зіткнувся віч-на-віч з трунних справ майстром Безенчуком. Безенчук зняв картуз і радісно остовпів. Він розповів, що привіз у Москву свої труни, бо чув, що тут епідемія і ховати людей ні в чому. Остап, що з цікавістю слухав од слова до слова, встряв у розмову і сказав, що з трунами краще їхати в Париж, бо саме там лютує грип. Безенчук оглянувся і побачив, що епідемії в Москві нема.

Поїзд давно вже повіз і концесіонерів, і театр Колумба, і іншу публіку, а Безенчук усе ще очманіло стояв над своїми домовинами.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

СКАРБИ МАДАМ ПЕТУХОВОЇ

РОЗДІЛ XXXI

ЧАРІВНА НІЧ НА ВОЛЗІ

Остап ще в поїзді розвідав, що пароплав "Скрябін" повинен був зробити рейс від Нижнього до Сталінграда, зупиняючись біля кожної пристані і влаштовуючи тираж виграшної позики. Для того з Москви виїхала ціла установа: тиражна комісія, канцелярія, духовий оркестр, кінооператор, кореспонденти центральних газет і театр Колумба. Театр мав по дорозі показувати п'єси, які популяризували ідею держпозик. Та для сторонніх на "Скрябіні" місця не було.

Коли тиражний пароплав мав уже відпливати, Остап почув у метушні, що захворів художник, який мав плисти разом з усіма. Остап швидко підбіг та запропонував свої послуги. Через п'ять хвилин великий комбінатор сидів у білій каюті товстенького завідувача господарства плавучого тиражу і домовлявся про умови роботи. Остап мав зробити художні плакати, написи і закінчити транспарант. Ну, і, звичайно, загальний догляд за художньою частиною. Йому виділяли окрему каюту. Він сказав, що мусить взяти з собою помічника – хлопчика-асистента.

Остап дістав перепустку на себе і на моторного хлопчика, поклав у кишеню ключ од каюти і вийшов на гарячу палубу. Іполит чекав все ще на березі. Остап Бендер любляв ефекти. Тільки перед третім гудком, коли в Іполита Матвійовича уже не було сумніву, що його кинуто напризволяще, Остап помітив свого партнера і покликав його, показавши перепустку.

У каюті першого класу Остап допитував Іполита, чи вміє той малювати. Обидва не вміли. "Ну, днів зо два можна буде мотати, а тоді викинуть. За ці два дні ми повинні встигнути зробити все, що нам потрібно. Становище трохи погіршало. Я довідався, що стільці в каюті режисера", — говорив Остап.

РОЗДІЛ XXXII

НЕЧИСТА ПАРА

"Скрябін" пристав до пристані "Барміно". Було іще рано. Тим-то тираж вирішили почати о 10 годині. Великий комбінатор малював гасло: "Усі на тираж! Кожен трудящий повинен мати в кишені облігацію держпозики". Він старався, але брак здібностей все-таки давався взнаки. Напис поліз униз, тому Остап перевернув доріжку навиворіт і знов заходився малювати. Тепер він був обережнішим. Іполит Матвійович сумлінно виконував обов'язки хлопчика: збігав униз по гарячу воду, розтоплював клей, чхаючи, сипав у відерце фарби і запобігливо заглядав у вічі вибагливому художникові. Готове і висушене гасло концесіонери понесли вниз і прикріпили до борта.

Товстунець, що найняв Остапа, побіг на берег і звідти дивився на роботу художника. Букви гасла були не однакові і трохи перекошені. Та доводилося задовольнятися і цим.

На берег зійшов духовий оркестр і почав видувати хвацькі марші. На звуки музики з усього Барміна збіглися люди. На берег зійшли члени тиражної комісії. Почався мітинг. Колумбівці видивлялись на збори з пароплава. Тиражний апарат методично викидав комбінації цифр. Колеса обертались, виголошували номери, бармінці дивились і слухали.

Тим часом Остап побіг на палубу. Вороб'янінов став біля виходу з коридору першого класу. Великий комбінатор забіг в каюту Сестріна – режисера театру, і виніс один стілець. Чоловіки занесли стілець до рубки стернового. Там не було нікого. Остап одніс стілець на корму і повчально сказав, що стілець стоятиме тут до ночі, прикритий плакатами.

Тиражні операції закінчились. Глядачі розсілися на берегових схилах. Галкін, Палкін, Малкін, Чалкін і Залкінд з театру Колумб представляли свій ансамбль. Потім на імprovізованій сцені колумбівці розіграли легкий водевіль, зміст якого полягав у тому, як Бавило виграв 50 000 карбованців і що з того вийшло. Берег був цілком задоволений. Другим номером виступив віртуоз-балалаєчник. Берег укрився усмішками. Концерт закінчився російськими танками. Поки "Скрябін" готувався до дальшої плавби, духовий оркестр знову зійшов на берег і всім на втіху почав грати танки. Настала ідеальна година для кінознімання. Вороб'янінов, що вже звик до амплу хлопчика, обережно ніс за оператором Полканом знімальний апарат.

Настала друга ніч. Пароплав був готовий до дальшої мандрівки. Остап з острахом думав про завтрашній ранок. Йому треба було вирізати на картоні постать сіяча, що розкидає облігації. Ця художня проба була не до снаги великому комбінаторові. Усі лягли спати, а Остап та Іполит пробралися до стільця, вкритого фанерними листами. У стільці щось було.

А панотець Федір писав листа своїй дружині. Писав він з Баку, детально описуючи місто. Він розвідав, що інженер Брунс дійсно працює в Азнафті. Тільки в місті Баку його нині нема. Він поїхав у відпустку в місто Батумі. Там і все його меблювання. Панотець знову просив дружину переказати йому гроші на дорогу в Батумі.

РОЗДІЛ XXXIII

ВИГНАННЯ З РАЮ

За курним московським травнем прийшов курний червень. Із старгородського бупру виходили поодинці сконфужені учасники змови "Меча і рала" – у них взято підписку про невіїзд. Вдова Грицацуєва повернулася до своєї бакалії.

Остап та Киса знайшли у стільці плоский дерев'яний ящикок. Більше нічого не було, тому Остап викинув стілець далеко за борт. А на дні ящика лежала мідна позеленіла платівка з написом: "ЦИМ ПІВКРІСЕЛКОМ МАЙСТЕР ГАМБС ПОЧИНАЄ НОВУ ПАРТІЮ МЕБЛІВ, 1865 р., Санкт-Петербург". Діамантів не було. Остап, проте, не сумував. Він говорив, що є ще 3 стільці – 99 шансів зі 100.

Почалось виготовлення транспаранта. Концесіонери працювали на горішній палубі. Був третій день плавби. Об 11 годині Остап і Вороб'янінов виготовили транспарант і понесли до капітанського містка. Перед ними біг товстунець, завідувач господарства. Спільними зусиллями транспарант було прив'язано до поручнів. До нього під'єднали три лампочки. Залишилось повернути вимикач. Попереду, праворуч од носа, уже миготіли вогники міста Васюки. На урочистий момент освітлення транспаранта зійшлося усе населення пароплава. Транспарант освітився. Глядачі засміялись, бо робота була нікудишня. Друзів вирішили висадити.

"Скрябін" уже пристав до Васюків, і з пароплава можна було бачити очманілі лиця васюкінців, що з'юрмились на пристані. У грошах друзям категорично було відмовлено. На збори дано п'ять хвилин. На пристані концесіонери зупинились і глянули на транспарант. Замість сіяча, що розкидає облігації, шкідлива Остапова рука змалювала якийсь обрубок з цукровою головою і тонкими батогами замість рук.

Концесіонери влаштувались на пристанських лавках. При світлі поганенького газового ліхтаря Остап читав з путівника, який прихопив з корабля. Він читав про Васюки і міркував, як здобути там гроші, адже друзям потрібно було стрітись з колумбівцями на суходолі, в Сталінграді.

РОЗДІЛ XXXIV

МІЖПЛАНЕТНИЙ ШАХОВИЙ КОНГРЕС

Зранку по Васюках ходив дідок у золотому пенсне і наклеював на стіни рукописні афіші про лекцію у приміщенні клубу на тему: "Плодотворна дебютна ідея" і Сеанс одночасної гри в шахи на 160 шахівницях гросмейстера (старший майстер) О. Бендера. Плата за гру – 50 коп. Плата за вхід – 20 коп. Початок рівно о 6-й годині вечора. Адміністрація К. Міхельсон.

Сам гросмейстер теж не гаяв часу. Заорендувавши клуб за 3 карбованці, він пішов до завідувача секції шах, який мав одне око, і домовився про гру. Остап навіть придумав нову назву для васюкінського шахового клубу: "Шаховий клуб чотирьох коней". Та до того ж художньо виконав на аркуші картонну вівіску з чотирма кіньми і відповідним написом.

Остап з учорашнього дня ще нічого не їв. Тому говорив перед усіма дуже красномовно. Він розповідав про перспективи, які відкриє шаховий турнір: приїдуть

відомі гравці, васюкінці грошей платити не будуть, вони будуть їх одержувати. Адже на турнір за участю найбільших майстрів з'їдуться аматори шахів цілого світу. Сотні тисяч людей будуть жадати попасти у Васюки. Коли турнір скінчиться і коли вийдуть усі гості, жителі Москви, під утиском житлової кризи, ринуть сюди. Столиця автоматично переходить у Васюки. Сюди приїздить уряд. Васюки перейменовують в Нью-Москву, Москву – в Старі Васюки. Нью-Москва стає найелегантнішим центром Європи, а незабаром і цілого світу. Таке світле майбутнє малював васюкінцям Остап.

Він попросив одноокого та усіх, що зібралися, дати гроші на телеграми. Назбиралось лиш 20 карбованців. Заховавши гроші в зелений похідний піджак, grosмейстер нагадав зборам про свою лекцію і сеанс одночасної гри на 160 шахівницях, гречно попрощався до вечора і пішов до клубу. Киса уже сидів за касовим віконечком, але не зібрав ще жодної копійки. Вороб'янінов боявся, щоб їх не побили, коли про все здогадаються.

О 6 годині вечора grosмейстер увійшов до каси клубу "Картонажник". Вороб'янінов жваво торгував квитками. За годину в касі було 30 карбованців. Публіка хвилювалась у залі. Киса отримав від Остапа 5 карбованців і наказ приготувати човен, щоб тікати. Вороб'янінов мав дочекатися Остапа у човні.

Grosмейстер увійшов до зали. Його зустріли оплесками. Лекція Остапа була короткою, і після неї він перейшов до одночасної гри з усіма 30-ма аматорами. Багато з них були цілком розгублені і боялись програти. Остап безстрашно взявся до роботи. На всіх шахівницях він проробив ту саму операцію. Один по одному аматори хапались за волосся і заглиблювались у гарячкові міркування. Ті, що не грали, водили очима за grosмейстером.

Згодом Остап почав програвати партії. Залишався один одноокий. На початку партії він з остраху наробив безліч помилок і тепер ледве провадив гру до переможного кінця. Остап, непомітно для сусід, вкрав із шахівниці чорну туру і сховав її в кишеню. Одноокий це зрозумів. Почався конфлікт. Grosмейстер зачерпнув у пригорщу кілька фігур і жбурнув їх у голову одноокому супротивникові. Не гаючи жодної дорогоцінної хвилини, Остап жбурнув шахівницю в лампу і, б'ючи в раптовій темряві по чийось щелепах та лобах, вибіг на вулицю. Васюкінські аматори ринули за ним.

Остап кинувся на пристань, а коли був уже в човні, переслідувачі сіли у великий човен і попливли за втікачами. У човен набилося чоловік 30. Усім хотілося взяти участь у розправі з grosмейстером. Обидва човни йшли вниз за водою. Відстань між ними зменшувалась. Остап підупадав на силах. Концесіонерів дожидала сумна доля. Радість на барці така була велика, що всі шахісти перейшли на правий борт, щоб, порівнявшись з човником, переважними силами напасти на злочинця-grosмейстера. Барка несподівано перехилилась і правим бортом зачерпнула воду. Надто багато аматорів скупчилось на правому борті васюкінського дредноута. Перемінивши центр ваги, барка перестала вагатись і, згідно із законами фізики, перевернулася. Усі опинились у воді. Вони швидко випливали на поверхню і один по одному чіплялись за перевернуту барку. Останнім причалив одноокий.

РОЗДІЛ XXXV

ТА ІН.

Ранок застав концесіонерів біля Чебоксар. Остап дрімав коло стерна. Іполит Матвійович сонно водив веслами по воді. Від холодної ночі обом пробігав мороз поза плечима.

Ще перед тим, як друзі наблизились до пристані, їхню увагу привернув стілець, який вони викинули у воду зі "Скрябіна". Остап сказав, що вони з Іполитом теж, наче той стілець: "Ми теж пливемо за водою. Нас топлять, ми виринаємо, хоч, здається, нікого цим не тішимо. Нас ніхто не любить, якщо не брати до уваги карного розшуку, а втім, і він нас не любить".

Увечері, збільшивши капітал на 5 карбованців продажем човна, друзі сіли на теплохід і попливли до Сталінграда. "Скрябін" прийшов до Сталінграда на початку липня. Друзі зустріли його, ховаючись за ящики на пристані. Коли виносили колумбівське речове оформлення, друзі побачили стільці. На вокзалі з'ясувалось, що театр їде до П'ятигорська через Тихорецьку – Мінеральні Води. Грошей у концесіонерів вистачило тільки на один квиток. Для Іполита Матвійовича куплено квиток у безплаткартному твердому вагоні. Остап добирався зайцем і на станцію Мінеральні Води Північно-Кавказьких залізниць прибув аж ввечері. Друзі поїхали до підніжжя Машука.

РОЗДІЛ XXXVI

ВИД НА МАЛАХІТОВУ КАЛЮЖУ

Був недільний вечір. Усі прохожі ходили у білих штанах, в сандалях і сорочечках апаш. Концесіонери, у важких, брудних чоботищах, важких запорошених штанах, гарячих жилетах і розпечених піджаках, почували себе чужими. Прочитавши свіжонаклеєну афішу про гастролі в П'ятигорську театру Колумба і випивши за гривеник дві склянки нарзану, мандрівники дістались у місто трамваєм лінії "Вокзал – Квітник". У "Квітнику" ніхто не звертав уваги на двох брудних шукачів діамантів. "Ех, Кисо, — сказав Остап, — ми чужі на цьому святі життя".

Першу ніч на курорті концесіонери провели біля нарзанного джерела. Тільки тут, у П'ятигорську, коли театр Колумба ставив утретє перед здивованими городянами своє "Одруження", компаньйони зрозуміли всі труднощі гонитви за скарбами. Пробратись у театр, як вони гадали перед цим, було неможливо, бо за кулісами ночували Галкін, Палкін, Малкін, Чалкін і Залкінд.

Минали дні, друзі вибивалися з сили. Вони жили з переноски багажів туристів-середнячків. На шостий день Остапові пощастило завести знайомство з монтером Мечниковим, який продавав на ринку деякі речі з театрального реквізиту Колумба. За стільці Мечников попросив 50 карбованців. Друзі вирішили дістати гроші. Остап вимажав піджак і капелюх Киси пилюкою і наказав французькою, німецькою і

російською просити милостиню. Кисі довелося піти до "Квітника" і просити подачок. Друзі розійшлись. Остап побіг до паперової крамнички, купив там на останній гривеник квитанційну книжку і з годину нумерував квитанції і розписувавсь на кожній з них. Потім він пішов до Провалля.

Невелика, висічена в скелі галерея вела до конусоподібного Провалля. Галерея кінчалась балкончиком, стоячи на якому можна було побачити на дні Провалля невеличку калюжу малахітової смердючої рідини. За вхід у провалля Остап збирав з відвідувачів гроші: по 10 копійок, діти і червоноармійці безплатно, студенти – 5 копійок, не членам профспілки – 30. Надвечір він зібрав гроші навіть у харківських міліціонерів, що приїхали на екскурсію.

Поки великий комбінатор спритно торгував краєвидом на малахітову калюжу, Іполит Матвійович, згорбившись і відчуваючи непереможний стид, стояв під акацією і, не дивлячись на перехожих, жував три вручені йому фрази: "Мосє, же не манж па... Гебен зі мір біте... Подайте що-небудь депутатові Державної думи...". Саме тут опинився Авессалом Ізнуренков, і він дав Іполиту три карбованці. У місті також була Еллочка Щукіна з чоловіком та злодюжка Альхен зі своєю дружиною Сашхен.

Загалом, Іполит Матвійович назбирав 7 карбованців і 29 копійок, а Остап – 15 карбованців.

Другого ранку монтер дістав гроші і ввечері притяг два стільці. Третій стілець, як заявив він, ніяк було взяти. Для більшої безпеки друзі вилізли чи не на саме верхів'я Машука. Остап глянув у зоряне небо і витяг з кишені обценьки.

РОЗДІЛ XXXVII

ЗЕЛЕНИЙ МИС

Інженер Брунс сидів на веранді дачі на Зеленому Мисі. Він кликав дружину, бо хотів уже обідати. Несподіваний шерех примусив його обернутися. До нього наближався чоловік у подертій синій косоворотці, підперезаний потертим крученим шнурком з густими китицями, і в затертих смугастих штанях. То був панотець Федір. Дізнавшись, що перед ним дійсно Брунс, панотець впав на коліна. Він не підводився і благав продати 12 стільців, які тут же і побачив. Панотець Федір збрехав, що ці стільці до революції належали йому, і вони безмірно дорогі його дружині, що вмирає оце у Воронежі. Виконуючи її волю, аж ніяк не з власного зухвальства, він дозволив собі довідатись, де нині стільці і прийти до громадянина Брунса. Панотець Федір запропонував за стільці 20 карбованців. Брунс попросив 250. "Не користі заради, а токмо виконуючи волю хворої дружини", — благав знизити ціну панотець. Брунс не погоджувався.

Цілий день потім постать панотця Федора миготіла в усіх кінцях дачі. Він благав знизити ціну. Нарешті інженер не видержав і сказав, що продасть за 200.

Того ж таки вечора панотець Федір надіслав дружині своїй Катерині телеграму, у якій просив продати усе, але добути грошей. Третього дня гроші одержано, а дружина написала, що лишилася без копійки.

У той же день панотець купив стільці. Була саме буря. Візник відвіз панотця зі

стілцями на берег. Стільці були вельми схожі на вороб'яніновські, з тою лише відміною, що оббивка їхня не ситцева, в квіточках, а репсова синя, в рожеву смужечку. Панотець перерубав усі стільці, та так нічого і не знайшов. Розпач огорнув його. Кинувши остовпілий погляд на накидану ним гору ніжок, спинок і пружин, він одступив. Велика хвиля гримнула в те місце і потягла з собою весь покалічений гарнітур генеральші Попової. Панотець Федір уже не бачив цього. Він брів по шосе, зігнувшись і притискаючи до грудей мокрий кулак.

Він увійшов у Батумі засліплений, нічого навколо не бачачи. Становище його було найжахливіше. За 5000 кілометрів від дому, з 20 карбованцями в кишені, доїхати до рідного міста було абсолютно неможливо. Панотець Федір поплентавсь до вокзалу і загубився в юрмі носіїв.

РОЗДІЛ XXXVIII

ПІД ХМАРАМИ

Через 3 дні після угоди з Мечниковим театр Колумба виїхав залізницею через Махачкала і Баку. Усі ці 3 дні концесіонери ждали від Мечникова третього стільця. Але монтер, отримавши 20 карбованців, напився так, що його держали під замком у бутафорській.

Потрібні були гроші на подорож до Владикавказа. Кисі довелось знову стати жебраком. Це мало вельми малий успіх – 2 карбованці. Сума, проте, достатня на проїзд до Владикавказа.

У Беслані Остапа, що їхав без квитка, зігнали з поїзда, і великий комбінатор нахабно біг за поїздом верстви три. Йому пощастило скочити на приступку поїзда, що повільно підтягався до Кавказького хребта.

Гори не сподобались Остапові. У Владикавказі довелося просидіти кілька днів. Але всі спроби дістати гроші на проїзд Воєнно-Грузинською дорогою або зовсім не давали наслідків, або давали кошти, яких вистачало лише для денного прожитку. Друзі рушили до Тифліса пішки.

На світанку концесіонери перейшли місток через Терек, обійшли казарми і заглибились у зелену долину, по якій ішла Воєнно-Грузинська дорога. Дорога йшла вгору. Після Балти дорога ввійшла в ущелину і рушила вузьким карнизом, висіченим у темних урвистих скелях. Спіраль дороги в'юнилась угору, і ввечері концесіонери опинилися на станції Ларс. Переночували в бідному духані задарма і навіть дістали по склянці молока.

За станцією Ларс одразу ж встала грандіозна стіна Бічного хребта. Долина Тереку замкнулась тут вузькими тісними. Пейзаж ставав дедалі похмурішим, а написи на скелях численнішими. Остап захотів теж залишити якийсь напис на скелі, наприклад: "Киса і Ося тут були". Він почав лізти на скелю. Іполит Матвійович спочатку стежив за рухом великого комбінатора, але потім відволікся і, обернувшись, почав розглядати фундамент замку Тамари, що зберігся на скелі.

Тим часом, за дві верстви від концесіонерів, з боку Тифліса в Дар'яльську ущелину ввійшов панотець Федір. Він ішов, спираючись на високий костур із загнутим кінцем.

На останні гроші панотець Федір доїхав до Тифліса і тепер ішов на батьківщину пішки, живлячись доброхітною милостинею. Відстань межи ворогами меншала. І от панотець Федір пізнав Вороб'янінова.

Панотець схопив Кису за худий кадик і, стискаючи пальці, закричав охриплим голосом: "Куди подів скарби убієнної тобою тещі?" Вороб'янінов відчув, що втрачає подих. Тут панотець Федір, уже тріумфуючи перемогу, угледів Бендера, що стрибав по скелі. Великий переляк вразив панотця Федора. Він схопив свої концесійну ковбасу і хліб і поліз на зовсім прямовисну скелю. Його штовхало вгору серце, що піднімалось до самого горла, і особливий, відомий тільки самим боягузам, свербіж у п'ятках. Він злетів і кількома стрибками опинився сажнів на десять вище від найвищого напису. Панотець зрозумів, що злізти вниз йому не вдасться. Остап і Киса пішли далі.

Уночі в пекельному гуркоті під самими хмарами тремтів і плакав панотець Федір. Йому вже не потрібні були земні скарби. Він хотів тільки одного: вниз, на землю. Панотець збожеволів, йому привиджувалася цариця Тамара. А третього дня він почав проповідувати птахам, схиляючи їх до лютеранства. Четвертого дня його показували вже знизу екскурсантам. Над панотцем Федором кружляли орли. Найсміливіший з них украв рештки любительської ковбаси. Через десять днів з Владикавказу прибула пожежна команда і зняла панотця Федора. Священника в спазмах реготу на пожежній драбині повезли до психіатричної лікарні.

РОЗДІЛ XXXIX

ЗЕМЛЕТРУС

Друзі зайшли до селища Сіоні. Село було убоге, тому жебрацтвом тут зайнятися було неможливо. А втім, тут було особливе жебрацтво: до кожного автобуса чи легкового автомобіля, що проходив повз селище, підбігали діти і танцювали, а потім бігли і просили гроші. Пасажири жбурляли п'ятаки і підіймались до Хрестового перевалу.

Іполит Матвійович під наглядом великого комбінатора виконав перед летючими пасажирами свій перший танок. Остап зібрав у дорожньому пилу 30 копійок. Але тут сіонські діти обсипали конкурентів камінним градом. Рятуючись від обстрілу, мандрівники швидким кроком попрямували до найближчого аулу, де витратили зароблені гроші на їжу.

У такій праці концесіонери проводили свої дні. Ночували вони в гірських саклях. Четвертого дня вони спустилися в Кайшаурську долину. Мандрівники йшли над Арагвою, спускались у долину, населену людьми й багату на свійську худобу та харч. Тут можна було випросити дещо, дещо заробити або просто вкрати. Це було Закавказзя.

У Пассанаурі друзі побачили, що в багатий готель машинами приїхали Персицький і члени автомобільного клубу газети "Верстат". Чоловіки замовили шашлики. Остап наблизився до них і привітався з Персицьким. Той розповів, що вони виграли гроші на облігацію, що належала автомобільному клубу, а на ці гроші купили автомобілі. Остап попросив 10 карбованців, та отримав лиш 3. "Цього занадто мало, — зауважив Остап, —

але я беру".

Друзі вийшли з Пассанауру. Третього дня вони підійшли до Мцхета – стародавньої столиці Грузії. Тут Кура повертала до Тифліса. Увечері мандрівники поминули Земонавчальську гідроелектростанцію. Тут концесіонери зав'язали дружбу з селянином, який привіз їх гарбою до Тифліса. І там Остап раптом побачив Кислярського. Іполит знову став гігантом мислі і батьком російської демократії. Кислярський, приїхавши на Кавказ, щоб спочити від старгородських хвилювань, був геть приголомшений зустріччю з Іполитом і Остапом. Він повіз страшних знайомих в ресторан. Кислярський дуже боявся, тому відразу дав друзям 500 карбованців.

У той же вечір друзі стали витрачати гроші. Остап напився, другого дня купив чудовий сірий в яблуках костюм. Вороб'янінову куплено білий пікейний костюм і морський картуз. Друзі без просипу пиячили цілий тиждень.

Якось у газеті Остап прочитав, що театр Колумба поїхав з Тифлісу на гастролі в Ялту. Замість закінчити курс гонитви за скарбами в Тифлісі, тепер доводилось іще перекидатись на Кримський півострів. Остап одразу взявся до справи. Куплено квитки до Батума і замовлено місця в пароплаві.

До Ялти друзі припливли в штилеву погоду, м'якого сонячного ранку. Весела Ялта вишикувала вздовж берега свої крихітні крамнички і ресторани-поплавки. Друзі першими зійшли на розпечену набережну. У натовпі Остап знову побачив Кислярського, та цього разу зумів виманити тільки 100 карбованців. Кислярський того ж дня поїхав додому, до Старгорода.

Увечері друзі пішли до театру. Ішло "Одруження", і стілець був на місці. Після вистави почався дощ, тож усі вибігли надвір, адже цілий день стояла неймовірна спека. Концесіонери знайшли стілець і уже майже взяли його, коли відчули якісь поштовхи. Це були удари великого кримського землетрусу 1927 року. Удар дев'яти балів, що завдав незчисленного лиха всьому півострову, вирвав скарби з рук концесіонерів. Вони почали тікати надвір, але Киса все ж таки прихопив з собою стілець.

Цілу ніч концесіонери блукали разом з панічними юрбами, не наважуючись, як і всі, увійти в покинуті будинки і дожидаючи нових ударів. На світанку Остап вибрав місцину, де поблизу не було ні стін, які могли б обвалитися, ні людей, які могли б стати на перешкоді, і взявся розшивати стілець. У стільці нічого не було. Розітнувся третій удар, земля розступилася і поглинула гамбсівський стілець.

Іполит Матвійович завив. Слухаючи його, великий комбінатор зомлів. Згодом непритомним лежав Іполит. Остап сказав, що тепер вони точно знають, де діаманти.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ XL

СКАРБИ

Наприкінці жовтня Іполит Матвійович метушився в кімнаті Іванопуло. Він дістав чимале замовлення на виготовлення табличок для житлотовариств. Виконання

табличок за трафаретом Остап поклав на Вороб'янінова, а сам мало не цілий місяць, з часу приїзду до Москви, кружляв у районі Жовтневого вокзалу, шукаючи сліди останнього стільця.

За пів року діамантової гонитви Киса втратив усі свої навички. Ночами він бачив гірські хребти, прикрашені дикими транспарантами, літав перед очима Ізнуренков, перевертались човни, тонули люди. Остап, перебуваючи щоденно з Іполитом Матвійовичем, не помічав у ньому ніякої зміни. Але у характері Киси об'явилися риси рішучості і жорстокості. Три епізоди поступово виховали в нім ці нові почуття: порятунок від важких кулаків васюкінських аматорів, перший дебют в царині жебрацтва і землетрус, після якого Вороб'янінов затаїв до свого компаньйона таємну ненависть. Він боявся, що Остап розшиє стілець сам і, забравши скарби, кине його.

Якось Остап прибіг до Киси і сказав, що знайшов стілець у новому клубі залізничників. Обидва помчали на Каланчівський майдан. Вони зайшли у клуб і дійсно побачили стілець. Остап, поки ніхто не бачив, підійшов до вікна і висмикнув з гнізда засувки рам. Уночі вони мали прийти знову. На останні 25 карбованців, що мав Остап, чоловіки добре випили. П'яний Остап говорив, що віддасть Іполиту не більш як 10 процентів, а згодом зменшив їх до 3. Вдома Остап розлігся на трьох стільцях, зібраних у різних кінцях Москви, і заснув.

Це були останні слова великого комбінатора. Іполит Матвійович вийшов на вулицю. Він був повний одчаю і злоби. У нього було єдине бажання: якомога скоріш все скінчити. Іполит повернувся, взяв бритву, якою працював і перевірів, чи нікого ніде нема.

Остап спав тихо, без сопіння. Іполит Матвійович засукав правий рукав, обмотав оголену руку рушником, вимкнув світло і щосили косо всадив усе лезо в горло Остапові. Потім Вороб'янінов пішов на Каланчівський майдан.

Біля потрібного вікна він зупинився, послухав, а потім спритно виліз на карниз, штовхнув раму і безшумно стрибнув у коридор. Квапитись йому було нікуди. За ним ніхто не гнався. Іполит Матвійович сів на підлогу, обхопив стілець живими своїми ногами і почав висмикувати із стільця мідні гвіздки, не обминаючи жодного. На 62 гвіздкові робота його скінчилася. Англійський ситець і рогожка вільно лежали на оббивці стільця. Нічого в стільці не було.

Майже розвиднілось, коли Вороб'янінов виліз через вікно на вулицю. "Цього не може бути! Цього не може бути!" — скрикував він. Раптом він побачив сторожа клубу. Той був говіркий і почав розповідати, що клуб незвичайний. "А що ж в нім такого надзвичайного?" — запитав Іполит Матвійович, збираючись з думками. Сторож розповів, що тут працює 10 рік. Нікудишній був клуб, важко було його опалювати. Навесні товариш Красильников купив стілець для сцени, гарний, м'який... З цього стільця сторож посковзнувся, оббивка на ньому подерлася. І з стільця почало сипатись намисто, а ще були коробочки. Сторож доповів начальству, і за гроші за знайдені коштовності побудували новий клуб. Тепер тут парове опалення, шашки з годинником, буфет, театр.

Іполит Матвійович заляк і, не рухаючись з місця, водив очима по карнизах. Так от вони де, скарби мадам Петухової! Скарби залишились, вони були цілі і навіть збільшились. Їх можна було помацати руками, але не можна було забрати з собою. Вони перейшли на службу іншим людям.

Іполит Матвійович закричав. Крик його вилетів на середину майдану, метнувся під міст і почав глухнути і за хвилину зачах. Чудовий осінній ранок скотився з мокрих дахів на вулиці Москви. Місто рушило у буденний свій похід.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу